

Shri Pandit Prem Nath Dogra
Government Degree College Samba
Session 24 -25

BASANTAR

.....Where every ripple tells a story

I WANDERED LONELY'
AS A CLOUD
THAT FLOATS ON HIGH
O'ER VALES AND HILLS,
WHEN ALL AT ONCE
I SAW A CROWD,
A HOST OF GOLDEN
DAFFODILS;
BESIDE THE LAKE,
BENEATH THE TREES,
FLUTTERING AND DANCING
IN THE BREEZE.

-WILLIAM WORDSWORTH-
DAFFODILS

VISION

To foster inclusive and holistic education intertwined with traditional knowledge and experiential learning that nurtures intellectual growth, ethical values and social responsibility, thereby empowering students to achieve both academic and professional excellence towards becoming proactive, productive and informed citizens driving a sustainable global change.

MISSION

- ▶ Maintain adherence to an inclusive, all-encompassing strategy that ensures affordable education to all.
- ▶ Encouraging dynamic community engagement in academic and extracurricular pursuits that is both creative and collaborative.
- ▶ To increase employability of students through skill enhancement programmes and experiential learning.
- ▶ To implement environment-friendly initiatives within and around the college campus, in sync with the sustainable development goals (sdgs).
- ▶ To harness the unique strengths of local initiatives, and insights bent indigenous knowledge preservation or grassroots entrepreneurship thereby promoting globalization.

Spring

By William Blake

Sound the flute!
Now it's mute.
Bird's delight
Day and night;
Nightingale,
In the dale,
Lark in sky,
Merrily,
Merrily, merrily,
to welcome in the year...

Sakeena Itoo

**Hon'ble Minister for
Health & Medical Education, School Education,
Higher Education & Social Welfare Department, J&K
Tel.: 0191-2506364, 0194-2506365 (s) Tel. : 2547966, 2573428**

MESSAGE

I am pleased to extend my greetings to SPPND Government Degree College, Samba on the publication of its annual magazine Basantar for the academic session 2024-25.

Education is not merely the acquisition of knowledge; it is the shaping of character, vision, and purpose. When students are encouraged to think, express, and reflect, they move beyond the classroom into the domain of real-world impact. Initiatives like Basantar offer such a space-where young minds articulate dreams, document achievements, and engage with ideas that shape the future.

Situated in the proud district of Samba, a land steeped in the valor of the Dogras and etched in history for its warrior spirit, the college draws its strength from a legacy of courage, discipline, and cultural depth. The river Basantar, whose name the magazine carries, is a symbol of vitality, sacrifice, and flow of knowledge-qualities that define both the region and its youth.

I commend the Principal, faculty, editorial board, and students for their dedication in producing this magazine. May Basantar continue to inspire academic inquiry, cultural expression, and a strong sense of purpose among our learners.

May Basantar continue to inspire literary enthusiasm and intellectual engagement among students.

(Sakeena Itoo)
Minister

Shantmanu, IAS

**Financial Commissioner
(Additional Chief Secretary)
Higher Education Department
Civil Secretariat, Jammu/Srinagar
Phone No: 0191-2542880, 0194-2506062**

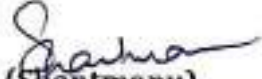

MESSAGE

I am pleased to learn that SPPND Government Degree College, Samba is bringing out its Annual College Magazine "Basantar" for the academic session 2024-25.

College magazines are windows into the intellectual, creative and cultural life of an institution. Magazines nurture expression, inspire thought and document the academic spirit that defines an institution's identity. Nestled in the historic district of Samba, often hailed as the "land of warriors," the college inherits a rich legacy of valor, patriotism and Dogra heritage. The Basantar River, from which this magazine draws its name, carries with it not only geographical significance but also echoes of the heroic Battle of Basantar, a proud chapter in India's military history.

I congratulate the Principal, editorial board, faculty and student contributors for their collective efforts in curating Basantar. May this magazine continue to uphold the cultural spirit, scholarly ambition and community pride of this distinguished institution.

(Shantmanu)

Prof. Umesh Rai *FRASG,*
Vice Chancellor

UNIVERSITY OF JAMMU

JAMMU - 180 006 (INDIA)

(NAAC Accredited A++ University)

Phones : + 91-191-2435268, 2450014
Fax : + 91-191-2459383
E-mail : vc@jammuuniversity.ac.in
rai_u@rediffmail.com

MESSAGE

I am delighted to learn that **Shri Pandit Prem Nath Dogra Government Degree College, Samba** is publishing the new annual edition of its College Magazine "**Basantar**" for the **session 2024-25**.

The publication of a college magazine is a cherished academic tradition, serving as a vibrant platform for both students and faculty to showcase their talent, potential and creativity. Indeed, the young minds within the colleges possess remarkable skills and capabilities which when nurtured by dedicated teachers, can truly flourish.

I am confident that together we will continue to uphold the highest standards of academic excellence and innovation, establishing our institutions as centers of distinction.

I appreciate the efforts of the Principal, the Staff and the Students of the College for their dedicated efforts in bringing out this annual edition of the College Magazine "**Basantar**" and extend my best wishes to the entire Basantar team for this achievement.

Umesh Rai
Prof. Umesh Rai

GOVERNMENT OF JAMMU & KASHMIR (U.T.)
HIGHER EDUCATION DEPARTMENT

DR. SHEIKH AJAZ BASHIR
DIRECTOR COLLEGES
JAMMU & KASHMIR

MESSAGE

It gives me immense pleasure to learn that SPPND Government Degree College, Samba, established in 2005, is bringing out its annual magazine Basantar for the academic year 2024–25.

Educational institutions serve not just as places for acquiring knowledge but also as fertile environments where creativity and independent thinking flourish. A college magazine like Basantar is much more than a simple compilation of writings—it acts as a dynamic forum showcasing the intellectual energy, originality, and growing viewpoints of its students. It inspires young learners to challenge norms, articulate their ideas, and envision possibilities beyond the prescribed curriculum. By fostering meaningful conversations and encouraging active involvement in extracurricular pursuits, Basantar empowers students to take ownership of their voices and build the confidence to make thoughtful contributions to society. Such platforms exemplify the true essence of education—shaping not only knowledgeable individuals but also catalysts for positive change.

I extend my best wishes to the Principal, the editorial team, and all contributors. May this commendable effort continue to thrive and inspire for many years to come.

(Dr. Sheikh Ajaz Bashir)

From the Principal's Desk

An institution, like a river, carries not just water or knowledge—but life, purpose, and the silent strength of transformation.

As I sit to write this message for Basantar, I find myself reflecting not just on the achievements of a year gone by, but on the quiet and steady growth of our college community—its dreams, its challenges, and its undying spirit.

Named after the great river that nourishes our land, Basantar is more than a title—it is a symbol of continuity, resilience, and renewal. Like the river, our college too has shaped lives quietly, leaving behind strength, direction, and hope in every young mind that has flowed through its corridors.

At Shri Pandit Prem Nath Dogra Government Degree College, Samba, we have always believed that education goes beyond textbooks. It is about building character, fostering compassion, critical thinking and integrity and also about remembering our roots, even as we grow wings.- values that Pandit Prem Nath Dogra Ji himself deeply stood for.

This magazine, especially as a bilingual edition, reflects the diverse voices and creative energies that make our institution vibrant. It is a space where students express, faculty share, and ideas take shape. Whether it's a thought-provoking article, a heartfelt poem, a sketch, or a report—it's all part of the living story of who we are and where we're headed.

I congratulate the Convener along with her team of Editors and every contributor for making Basantar a true reflection of our collective spirit. Let it continue to inspire creativity, dialogue, and purpose—just like the river it's named after.

May our learning be as ceaseless as the river, our efforts as enduring, and our vision as wide as its horizon.

Warm wishes and blessings to all.

God bless.

Prof. (Dr) Twinkle Suri

Convenor's Message

Esteemed Readers,

It is with immense pride and joy that I present to you the latest edition of Basantar, our college magazine. This publication stands as a testament to the creativity, dedication, and hard work of our students and faculty alike. Each page reflects the vibrant spirit and intellectual prowess that define our institution.

Basantar serves as a platform for students to express their thoughts, ideas, and talent. It fosters a sense of community and encourages the exchange of diverse perspectives. Through this magazine, we aim to inspire, inform, and engage our readers, celebrating the achievements and aspirations of the College.

I extend my heartfelt gratitude to all contributors for their valuable inputs and to the editorial team for their tireless efforts in bringing this publication to fruition. Your commitment to excellence ensures that our college magazine continues to be a cherished tradition.

As you peruse the pages ahead, I hope you find inspiration and pride in the collective achievements showcased herein. As Sheryl Sandberg says "Fortune does favor the bold, and I promise that you will never know what you're capable of unless you try." — So let us continue to nurture creativity and uphold the values that make our college a beacon of knowledge and innovation.

Warm regards,

A handwritten signature in cursive script, reading "Banpreet".

Dr Banpreet Kour

About the College

SPPND GDC Samba offers a vibrant college experience with state-of-the-art facilities including a smart library, modern laboratories, a resource centre, gymnasium, canteen, and ample parking for students and faculty. The campus features upgraded classrooms, Wi-Fi connectivity, and full CCTV surveillance to support safe, tech-enabled learning. As a clean and eco-friendly institution, the college promotes sustainability through solar power generation and regular tree plantation drives.

Established in 2005 by the Government of Jammu & Kashmir and affiliated with the University of Jammu, SPPND GDC Samba stands as a beacon of academic excellence in the region. Recognized under UGC Sections 2(f) and 12(B) since 2010, the college is located on a scenic 13.75-acre campus along National Highway 44, nestled on the banks of the river Basantar and overlooking the serene Nandini Hills. Situated in the border area of Samba, the college primarily serves students from various marginalized and border regions, providing them with accessible and quality higher education in a peaceful and inspiring environment.

The college follows a 'Learning-by-Doing' approach, emphasizing experiential learning across disciplines. To support this, it offers well-equipped laboratories and museums for subjects such as Geography, Psychology, Physics, Chemistry, Botany, Zoology, Computer Science, Home Science, and Commerce.

SPPND GDC College features a state-of-the-art gymnasium, equipped with modern machines, providing an ideal space for students to maintain both physical fitness and mental well-being.

The college has a well-furnished, modern Board Room designed for meetings, academic discussions, and administrative planning. It serves as a professional space for faculty and staff to collaborate, strategize, and make key decisions in a conducive and organized environment.

The college offers internet access to students, enabling them to use computers for academic work, browse the web during free time, and stay connected with the digital world.

The college library's RFID technology enhances efficiency, security, and user experience by enabling seamless book checkouts, real-time tracking, and automated reminders. This system reduces queues, prevents unauthorized removals, and ensures accurate book organization for a smarter, user-friendly learning space.

There are multiple parking areas for four wheelers and two wheelers for both the staff and students.

The college has spacious and well-maintained sports grounds that encourage students to actively participate in a variety of outdoor games, and physical activities. These facilities promote physical fitness, teamwork, and a healthy competitive spirit, contributing to the overall development of students.

The college canteen provides a comfortable and hygienic space for students and staff to enjoy a variety of snacks, meals, and beverages. It serves as a social hub on campus, offering affordable and nutritious food options to meet the diverse tastes and dietary needs of the college community.

EDITORIAL

“Where Words Breathe and Ideas Take Flight”

It gives me immense pleasure to present this edition of our college's magazine, a vibrant tapestry woven from the thoughts, voices, and imaginations of our student body.

Language is more than a medium—it is a mirror to our times, a bridge between ideas and action. This magazine serves as a platform where creativity meets purpose, and where every poem, essay, article, or short story reflects the spirit and aspirations of our college community.

In these pages, you will find voices of change, resilience, curiosity, and hope. From heartfelt poetry to thought-provoking articles, each contribution celebrates not just linguistic expression but also the power of perspective.

I thank all contributors for their enthusiastic participation and tireless efforts in refining every piece with care and clarity.

As you turn these pages, may you be inspired to think, to create, and most importantly, to express. Let this not be the end of a publication cycle, but the beginning of a stronger literary culture in our campus life.

Happy reading!

Dr. Surbhi Malhotra
Assistant Professor
Department of English

Contents

<i>English Section</i>	<i>1-10</i>
<i>Hindi Section</i>	<i>11-19</i>
<i>Dogri Section</i>	<i>21-32</i>
<i>Sanskrit Section</i>	<i>33-40</i>
<i>Punjabi Scrtion</i>	<i>41-43</i>
<i>Urdu</i>	<i>-</i>

English Section

How AI is Changing the Job Market

Introduction

Artificial Intelligence (AI) is no longer a concept of the future—it is the present. From self-driving cars to chatbots, and even resume screening software, AI is reshaping industries. But the most significant transformation is happening quietly in the job market. It is changing not only how we work but what we work on.

AI: A Threat or a Tool?

One of the biggest myths surrounding AI is that it will “take all our jobs.” While it's true that automation is replacing repetitive and manual jobs, it's also creating new roles that didn't exist a decade ago—AI trainers, prompt engineers, data scientists, and more. In short, AI is not eliminating jobs, but shifting the kind of skills that are in demand. AI is here to assist and not to replace .

Skills for the Future.

The World Economic Forum predicts that over 85 million jobs may be displaced by AI by 2025—but at the same time, 97 million new roles may emerge. The skills most in demand will be:

- Critical thinking and problem solving
- Data literacy
- Creativity and emotional intelligence
- Adaptability and digital communication

Industries Transformed by Ai

1. Healthcare: AI helps diagnose diseases faster and more accurately.
2. Finance: Algorithmic trading and fraud detection are now AI-driven.
3. Education: Personalized learning and smart grading tools are improving learning outcomes.
4. Marketing: AI tools analyze customer behavior and automate content creation.

Students, Gear Up!

As college students, now is the best time to upskill. Platforms like Coursera, LinkedIn Learning, and even YouTube offer free and paid courses in AI, machine learning, and data analytics. You don't need to be a coder—understanding how AI works and learning to work with it is just as important.

Conclusion

AI is not the enemy. It is a tool—just like the internet once was. Those who embrace it early will lead, while others may lag behind. The job market is evolving, and so must we. Let's not fear the future. Let's be the ones who build it.

Rhythm
B.Com - Semester 2nd

Hopeless Darkness to Sunrise

"I love the wind, though I cannot tell whether it's the one that whispers outside or the one that lingers within".
Teenage is a time when a person learns new things about others and about themselves.

It is both a beautiful and horrific part of life.

It is a time when elders wonder why teenagers act differently these days.

They seem antisocial, always scrolling their phones and not obeying us.

While teenagers feel they are always neglected, as if their feelings have no value in the eyes of others.

And then they start finding love outside in the form of friends.

A sane man said, "A good friend turns you into a better person," but he failed to mention that a bad friend's betrayal can shatter the pieces of one's heart and soul.

A family that is always with them — physically, but not emotionally.

A friend who says, "I am always there for you," but is always there to tell you how bad a person you are.

Oh God, look at your dressing sense.

If you want to walk with us, you have to wear something trending, not this cheap one.

A society of relatives and neighbors who always compare teenagers to their children just to prove how well they raised them.

A teacher who always loves chatting with toppers and backbenchers, while the middle benchers think, "I wish I were him or her."

These social expectations force them to fit in where they never belonged, leading them down a path of darkness.

Anxiety, panic attacks, suicidal thoughts, and depression are common among teenagers these days.

These are common nowadays. But why? Who is responsible for it — and who cares?

foggy eyes, trembling hands, a clenched heart — so many things in mind, but no one to tell.

Though this is the point of view of teenagers, and we respect their perspective, it has another side too.

A person has the ability to change — to shift their path from darkness to light.

Parents never understood us because we never tried to make them understand.

If we try, we can heal our hearts.

"No one helps a person who chooses to bleed in silence".

We have a generation gap, but we can try to narrow it through conversations.

No one is responsible for the dark days, because it's also important to grow stronger, better, and harder — so no one can cut your branches.

Gloomy days make us realise the worth of a smile. Coolleen Hoover writes, "There is no such thing as bad people.

We are just people who sometimes do bad things."

So forgive everyone — to heal yourself.

Forgive society for creating insecurities in you.

Forgive your friends' betrayal, because it taught you to trust yourself.

Rely on yourself, not on others for love, support, and care.

Forgive your parents because it's also their first time.

They had so many responsibilities, yet they still make every effort to make us happy.

And forgive yourself for not loving yourself, for even thinking of ending your life.

Love yourself so no one can hurt you.

Just keep swimming

Suvidha Sambyal

Roll no 551

Semester 2nd

Women Empowerment: Breaking Down Barriers and Unlocking Potential

Women's empowerment is a multifaceted process of granting women the freedom to make their own choices and decisions, ensuring equal opportunities, and enabling them to break free from societal constraints. Women empowerment is a vital aspect of creating a more equitable and just society. It involves promoting women's autonomy, self-reliance, and confidence to make informed decisions about their lives. Empowered women can contribute significantly to the economic, social, and cultural development of their communities.

By addressing the key areas of education, economic empowerment, health, and social and cultural empowerment, we can unlock women's potential and create a more equitable society. Women empowerment is not limited to urban, working women but women in even remote towns and villages are now increasingly making their voices heard loud and clear in society. They are no longer willing to play a second fiddle to their male counterparts. Educated or not, they are asserting their social and political rights and making their presence felt, regardless of their socio-economic backgrounds. With equal opportunities to work, they are functioning with a spirit of team work to render all possible co-operation to their male counterparts in meeting the deadlines and targets set in their respective professions. It's time to recognize the importance of women's empowerment and work towards creating a brighter future.

Kasak Gupta
B.Com Semester 4th

Entrepreneurship: Unlocking Innovation And Growth

Entrepreneurship is the backbone of economic growth, innovation, and job creation. Entrepreneurship is a process of identifying opportunities, taking calculated risks, and developing innovative solutions to meet market needs. Entrepreneurs play a vital role in shaping the future of industries, communities, and societies.

Entrepreneurship is a powerful driver of economic growth, innovation, and job creation. It involves bringing new ideas, goods, or services to the market and generating profits. It is a crucial engine for the expansion of the economy, the production of new jobs, and the development of innovative practices. Those who recognize gaps in the market's supply and demand and are willing to take calculated risks in order to establish new firms to fill such

voids are known as entrepreneurs. By understanding the key characteristics of successful entrepreneurs and the benefits and challenges of entrepreneurship, individuals can unlock their potential and contribute to shaping the future of industries and communities.

Vansh Kumar
B.Com Semester 4th

Why Did China Grow So Fast While India Lagged behind

Over the course of the last four decades, China has transformed itself from an isolated, poor country into the world's second-largest economy. Meanwhile, India, despite being rich in talent and a strong democracy, has lagged behind. This contrast raises an important question: Why did China grow at such a fast rate, and why has India not kept pace—not yet? China's rise began with the economic reforms introduced by Deng Xiaoping in 1978. The country opened its doors to foreign investment, allowed private ownership, and created Special Economic Zones (SEZs). This shift from a strict communist model to a market-driven economy triggered rapid industrial growth. China

invested heavily in infrastructure—roads, ports, and railways—which attracted global manufacturers. The Chinese government maintained political stability and strict control, enabling fast policy implementation without the delays common in democracies. Another major factor in China's success was its focus on exports. It became the world's factory through low-cost labor and efficient supply chains. Chinese workers received training for large-scale manufacturing, which boosted productivity.

The government also prioritized education in science and technology, positioning China as a global leader in electronics, AI, and green energy. In contrast, India has faced several challenges despite liberalizing its economy in 1991. Policy changes in India take longer due to political debates, coalition governments, and federal conflicts. While these reflect the values of democracy, they also slow down decision-making and implementation. India's infrastructure development has also been lacking. Inadequate roads, ports, and electricity supply have made manufacturing less competitive. Additionally, India has focused more on its services sector—especially IT and finance—rather than on large-scale manufacturing. As a result, job creation has been limited for its large youth population. India also needs significant improvement in education and skill development. While China trained its workforce according to industry needs, India still faces gaps between education and employability. Bureaucratic red tape and inconsistent policies have further discouraged investors over the years. However, India is still growing—just on a different path and at a different pace. Its rise is more bottom up and democratic, unlike China's top-down growth model. With a youthful population, tech-savvy startups, and strong digital infrastructure like UPI and Aadhaar, India is fueling innovation. Recent reforms to labor laws, manufacturing policies like “Make in India,” and growing global interest in supply chain diversification away from China present India with a strong opportunity to catch up. In conclusion, China's rapid growth was driven by bold reforms, centralized control, export-led manufacturing, and strong infrastructure. India, while abundant in people and principles, has struggled with systemic challenges and slower implementation. But the story is far from over. With the right steps, India can still become a major global economic power—on its own unique path.

Raghav choudhary
(B.Sc - Semester 2)

The Invisible Curriculum: What College Really Teaches you

When people think of college, the first things that come to mind are lectures, textbooks, deadlines, and degrees. We measure academic success by grades and certificates. But there's a different kind of learning happening on campus, unwritten, ungraded, yet deeply transformative. It's called the invisible curriculum, and it's often what stays with us long after we forget the content of our classes.

1. Learning to Fail (And Recover)

In school, failure is often feared. But in college, failure becomes inevitable—and essential. You might flunk a test, miss a deadline, lose a competition, or get rejected from something you really wanted. But each failure teaches you resilience, self-reflection, and how to pivot. The invisible curriculum doesn't punish failure—it uses it as a tool for emotional growth.

2. Managing Time and Energy

College isn't just about having multiple classes—it's about managing them while juggling part-time jobs, social life, health, and sometimes homesickness. Time management, prioritization, knowing when to say no, and even recognizing burnout—these are lessons you don't learn in a lecture hall but through lived experience.

3. Emotional Intelligence

You meet hundreds of people in college—from wildly different backgrounds, opinions, and beliefs. The invisible curriculum teaches you how to listen without judgment, resolve conflict, communicate effectively, and handle criticism with maturity. These social skills aren't taught in PowerPoint slides, but through real-life conversations, roommate disagreements, or teamwork dynamics.

4. Self-Discovery and Identity

College is often the first time many people are away from home. With that independence comes self-discovery. What do I actually believe in? What makes me happy? What kind of people do I want around me? The invisible curriculum pushes you to question everything and, in doing so, helps you start building your identity—not based on parental or societal expectations, but on lived truth.

5. Networking

Without Realizing It Every late-night hostel conversation, every random group project, every student club meeting—you're building a network. Not just for job opportunities, but for lifelong friendships, collaborations, and even mentorship. The invisible curriculum teaches that who you know—and how you treat them—matters more than you think.

6. Coping with Uncertainty

College life is messy. Plans fall apart, paths shift, people leave, and unexpected challenges pop up. The invisible curriculum teaches flexibility and adaptability. You learn to live with ambiguity, to move forward without having all the answers—an essential skill in a world that's constantly changing.

7. Understanding Privilege and Perspective

For many students, college is the first time they're truly exposed to inequality, privilege, or systemic issues on a personal level. The invisible curriculum shows you the world through someone else's eyes, encouraging empathy, awareness, and social responsibility.

Conclusion

The invisible curriculum is the heartbeat of college life. It's not found in lectures but in late night talks, silent breakdowns, shared victories, and small everyday decisions. It's the education that shapes your mindset, not just your resume. In a way, it's the real degree you graduate with.

Aman Malhotra
B. Sc - Semester 2nd

THE RACE TO EARN: AT WHAT COST

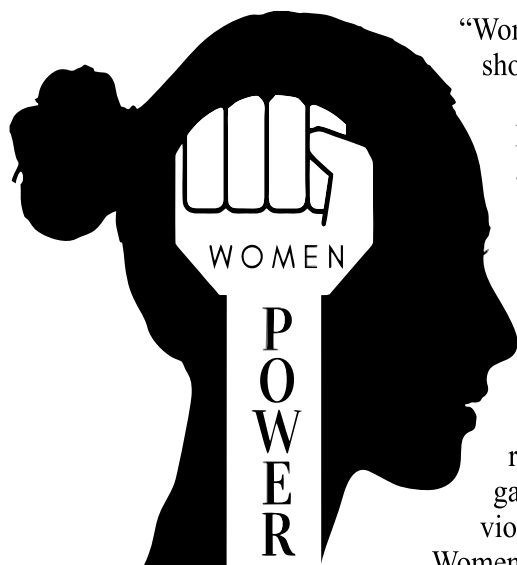

In today's world, everything is so fast-paced that we don't have time for ourselves. As modern life is evolving day by day, the race for earning money is also getting faster, second by second. In today's world, everyone wants to earn money as soon as possible, even "by hook or by crook." It is not always the person who wants to earn money as soon as possible; it is about the pressure on ourselves which leads us to the thought of earning money at a very early age. Sometimes, this pressure hits the person psychologically, which deteriorates the mental health of that person. This pressure to earn money can come from anywhere—like family, friends, peers, relationships—and nowadays, social media is the biggest cause of it. Social media can affect someone mentally, physically, and emotionally. Social media creates an environment where you feel you have to start earning money at a very early age, and if you don't, your life is wasted. This pressure also comes from

peer groups because everyone wants to become better than their peers. Today's generation is living with the fear of missing out (FOMO). They watch others earn and spend money as well. But we don't see the other person's hard work and the time they have given to their skill or work. We just want to earn money and don't want to learn a better skill. We want to work less and earn more or get big profits, which is leading today's generation toward gambling addictions like betting apps, stock markets, NFTs, and other types of gambling. These gambles do not always work in our favor, so we lose more than we earn from them. We watch social media influencers promoting or profiting from them, so we also want to try them. Today's generation is not understanding the importance of knowledge. We just want to earn money. We don't understand that knowledge always pays back. Part-time jobs are not the problem; the problem is the imbalance between jobs and knowledge or education. Firstly, we have to understand that everyone is different, and we cannot mimic another person's success in our life. We have to make our own path, which can take some time, but it's okay. A student's life builds good memories, good friends, and slowly makes a path for our career. Earning money should not come at the cost of someone's life or mental health. Pressure is good—but not the kind of pressure that affects us mentally.

Aditya Chajgotra
B.Sc. Semester 2nd

Women Empowerment: An Unending Challenge

“Women belong in all places where decisions are being made. It shouldn't be that women are the exception.”

In recent days, the call for women empowerment has echoed across the globe, resonating in schools, workplaces, homes and government. But what does empowerment truly mean? It is not just granting rights or opportunities. It is about giving women the freedom, opportunity, and strength to achieve their potential.

Historically, Women have faced systemic challenge denied education, restricted from working and silenced in decision making spaces. While significant process has been made in recent decades, challenges like gender based discrimination, pay gaps, underrepresentation in leadership roles, and domestic violence still persist.

Women empowerment is not just about improving the lives of women themselves, but about uplifting entire communities, societies and the

world at large. When women are empowered they are able to achieve their fullest potential contribute to economic growth and can be active participant in shaping the future.

We must also remember that empowerment is not just about the individual. True empowerment happens when communities come together to support one another.

EDUCATION plays a pivotal role in women empowerment. An educated women is more likely to be aware of her rights, challenge social norms and become economically independent. When women are educated they uplift not only themselves but also future generations, creating a ripper effect that benefits entire societies.

THE ROLE OF YOUTH AND EDUCATIONAL INSTITUTION:

Colleges and universities are incubators of change. As students, we have the power to question stereotypes, advocate for equality and create a culture of respect and inclusion. Campaigns, workshop, and awareness drives can help sensitize young minds about the importance of gender parity.

As individuals, we all have a role to play in this movement whether it is through mentoring young girls, advocating for policies, we can all contribute to making the world a better place for women.

As College students, we are the future thinkers, leaders and change makers. Let us build a world where empowerment is not a privilege for a few but a right for all. When we empower a women, we empower a family, a community and a nation, let's create a world where women can shine, Rise and thrive because when women Rise, humanity rises with them.

"I raise up my voice not so that I can shout, but so that without a voice can be heard."

Ankita Hansa
Semester 2nd

Sins: On Basis of Religion

Sun has no religion, does rays have?
Ocean has no religion, does a drop have?
God has no religion, does puppets have?
Creator has no religion, does descendant have?
When tree has no religion, does branches have?
When sky has no religion, does clouds have?
When Pond has no religion, does it's fishes have?
When wool has no religion? Does sweater knitted from it have?
Searching of peace in religion, does it have?
Appeasing of hunger in murdering lives, does one have?
Wishing of life by destroying others, does one have?
Shape, size and clay used is same, functioning is same, does anyone difference have?
Peace is placed within, does one searched there?
Programmed by ethics, does one meditate upon have?
Directions are lost, consequently increasing distance of destination, does one have?
Sowing seeds of hate & wishing to reap crop of love, does one have?
Time utilized wherever, does one have?
When breaths are finished, does one more have?
Pride of being an ideal son, does one have?
Nature don't ask religion in giving oxygen
Trees don't ask religion in giving fruits
Earth don't ask religion in giving grains and water.
If he never differentiate, does anyone authority have?
None shall ask religion in his court of justice.
Newton third law implements on one and all.
Be worthy to stand in his favourite.
Religion teaches to love each other, does one have?
Religion teaches to help others, Does one have?
One caste, one religion, one God for all, Does any query have?
We shall be judged on account of our karmas
Keep your account clean.

Ms. Rajni Bala
Assistant Professor
Department of Commerce

Threads of Her Heart

From the moment I opened my eyes to the light,
She held me close through the quiet night.
Her lullabies, soft as the moonlit air,
Wove love and strength with tender care.

Her hands, though worn, held endless grace,
Each touch of memory time can't erase.
She taught me to rise, to dream, to be bold,
With stories in whispers, with wisdom of old.

We've laughed through storms, cried in the sun,
Our hearts beat gently, two as one.
Though paths may part and years may race,
I find her always in time and space.

For a mother's love is a sacred thread,
That binds the soul with words unsaid.
And a daughter's heart, through every test,
Will carry her mother within her chest.

Dr.Surbhi Malhotra
Assistant Professor
Department of English

हिन्दी विभाग

संपादकीय

मुझसे मत पूछो मेरी मंजिल,
अभी तो चलना शुरू किया है,
हाँरुगी नहीं, चाहे कितनी तूफान आए
मैंने खुद से यह संकल्प लिया है।

साहित्य, विचारों और संवेदनाओं का वाहक होता है। इसलिए इसे समाज का दर्पण कहा जाता है। साहित्य केवल शब्दों का संचयन नहीं, अपितु सशबक सार्थक भावों का संचारण है।

साहित्य और रचना युवा मन को प्रकुल्लित करते हैं, जिससे युवा मन लेखनी के सहारे उड़ान भरने की कोशिश करता है। महाविद्यालय-पत्रिका छात्रों की बहुमुखी प्रतिभा को उभरने का सर्वोत्तम साधन है। छात्रों की इसी प्रतिभा को आप के सम्मुख लाने के लिए हमारा महाविद्यालय, महाविद्यालय की पत्रिका का एक और अंक प्रकाशित करने जा रहा है। इस अंक में हमने विभिन्न विषयों पर छात्रों के रचनात्मक लेख, कविताएँ शामिल की हैं, जो हमारे छात्रों की प्रतिभा, रचनात्मकता और उपलब्धियों को दर्शाती है। हमें आशा है कि आप सभी इस प्रकार मनन करते हुए इन रचनाओं का अवलोकन करेंगे और छात्रों को प्रोत्साहित करेंगे।

डॉ अनुपमा शर्मा

विभागध्यक्ष हिन्दी

प्रकृति की सुंदरता

फूलों की मुस्कान,
बाग में खिली हुई।
हवा की सरसराहट,
मन को छू गई।

तितलियों की उड़ान,
फूलों पर मँडराती।
मधुमक्खियों की गुनगुनाहट,
मधुर संगीत सुनाती।

सूरज की किरणें,
पेड़ों पर पड़ती हैं।
पत्तियों की सरसराहट,
एक मधुर संगीत सुनाती है।

जीवन की सुंदरता,
प्रकृति में छिपी हुई।
हर पल को जीने के लिए,
हमें यह एहसास कराती है।

नाम: वंश कुमार
अनुक्रमांक : 452
छमाही : 2

आज का इंसान

वाह! रे इंसान,
क्या फितरत है तेरी,
कितने रूप, कितने रंग तूने दिखाए हैं।
सुना था गिरगिट रंग बदलता है,
पर वो भी मौसम के आधार पर,
पर तुम तो निराले हो,
बिन मौसम रंग बदलते हो।
कितना मतलबी हो गया है तू,
ये सोच कर दिल डरता है,
अपनी खुदगर्जी के लिए,
दूसरों का ईमान गिराता है।
अरे! भूल गया क्यों तू,
कि उसी मिट्टी का तन तेरा भी है,
क्या लेकर साथ आया था तू,
जो साथ ले जाने को मरता है।
वक्त है अभी भी, जरा तू संभल जा,
फेंक दे झूठ, फरेब के मुखौटों को,
अब तो तू समझ जा,
अब तो तू समझ जा।

लेखिका : डॉ. रेनू शर्मा
हिंदी विभाग

जिंदगी एक सफर है

“जिंदगी एक सफर है,
जिसमें उतार-चढ़ाव आते हैं।
कभी हँसी के फूल खिलते हैं,
कभी आंसू ही आँसू बिखरते हैं।

पर चलना है हमें आगे,
नए रास्तों पर बढ़ते जाना।
सपनों को पूरा करने के लिए,
मंजिलें ढूँढ़ते जाना।

जीवन में चुनौतियाँ आती हैं,
पर हमें उनसे लड़ना है।
अपने लक्ष्यों को पाने के लिए,
कड़ी मेहनत करनी है।

जिंदगी को जीने के लिए,
हमें सकारात्मक रहना है।
नकारात्मक विचारों को दूर करना है,
और जीवन को खुशियों से भरना है।

जीवन में संबंधों का महत्व है,
परिवार और मित्रों का साथ है।
उनके साथ बिताए पल,
हमारे जीवन को समृद्ध बनाते हैं।

जीवन में संघर्षों के बाद,
सफलता की मंजिल मिलती है।
उस पल की खुशी,
हमारे जीवन को सार्थक बनाती है।”

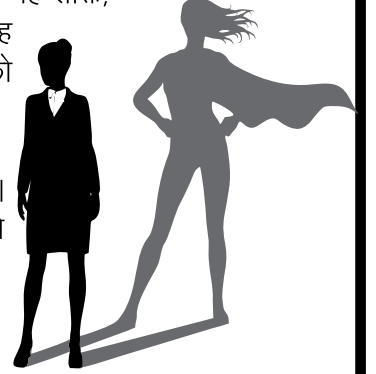

नाम: वंश कुमार
अनुक्रमांक : 452
छमाही : 2

महिला सशक्तिकरण

यह शब्द अपने आप में शक्ति, समानता और अधिकार का प्रतीक है। यह केवल महिलाओं के लिए एक अभियान नहीं है, बल्कि समाज को बदलने का एक जरिया है। महिला सशक्तिकरण का मतलब है महिलाओं को वह शक्ति, अवसर और अधिकार देना, जो उन्हें समाज में स्वतंत्र और सम्मानित स्थान दिला सके। यह केवल घर की चारदीवारी से बाहर निकलने की बात नहीं है, बल्कि अपने विचारों और सपनों को खुलकर जीने की आजादी है।

अगर हम इतिहास से वर्तमान तक देखें, तो पाएंगे कि महिलाएं हर क्षेत्र में चमत्कार कर रही हैं। 'इंदिरा गांधी' जी ने दुनिया को दिखा दिया कि महिलाएं केवल समर्थ नहीं हैं, बल्कि नेतृत्व करने का भी मादा रखती हैं।

'मदर टेरेसा' ने यह साबित किया कि सच्ची मानवता और सेवा के लिए बड़ा दिल चाहिए।

'सुनीता विलियम्स' ने अंतरिक्ष में यह संदेश दिया कि महिलाओं की क्षमता की कोई सीमा नहीं है।

गांव में किसान महिलाएं, कारखानों में कामगार महिलाएं और ऑफिस में CEO महिलाएं हमें यह सिखा रही हैं कि अगर मौका दिया जाए, तो महिलाएं असंभव को संभव कर सकती हैं।

हाल ही दिनों में भारत और पाकिस्तान के बीच में चल रहे युद्ध में 'सोफिया कुरैशी' और 'व्योमिका सिंह' को जो जिम्मेदारी हमारे माननीय प्रधानमंत्री श्री नरेन्द्र मोदी जी ने दी थी, भारत की इन दोनों महिलाओं ने अपनी जान पर खेलकर देश की रक्षा की है तथा इन दोनों महिलाओं ने यह साबित कर दिया कि महिलाएं किसी से कम नहीं हैं।

लेकिन यह भी सच है कि महिला सशक्तिकरण का रास्ता चुनौतियों से भरा हुआ है आज भी कई जगहों पर बेटियों को शिक्षा से वंचित रखा जाता है। महिलाओं को अपने ही घरों में हिंसा और भेदभाव का सामना करना पड़ता है। कई कार्यस्थलों पर महिलाओं को पुरुषों के समान अवसर और वेतन नहीं मिलता। यह तब तक बदलना मुश्किल है, जब तक समाज अपनी सोच नहीं बदलेगा। हम सभी को यह समझना होगा कि महिला सशक्तिकरण केवल महिलाओं का मुद्दा नहीं है, यह पूरे समाज का मुद्दा है। क्योंकि जब एक महिला को सशक्त किया जाता है तो वह अपने पूरे परिवार, अपने पूरे समाज और पूरे देश को सशक्त करती है।

महिलाओं को सशक्त करने का मतलब है— उन्हें शिक्षा देना, उनके सपनों को सम्मान देना, उनके अधिकारों की रक्षा करना। उन्हें हर क्षेत्र में बराबरी का मौका देना।

भारत में कई महिलाएं ऐसी हैं जिन्होंने समाज की रूकावटों को तोड़कर इतिहास रचा है। 'अरुणिमा सिन्हा' जिन्होंने ट्रेन दुर्घटना में अपना पैर खो दिया लेकिन हिमालय की चोटियों पर फतेह हासिल की।

'नीरजा भनोट' जिन्होंने अपनी जान की परवाह किए बिना ३०० से ज्यादा लोगों की जान बचाई।

'किरण बेदी' जिन्होंने यह साबित किया कि सशक्त महिला किसी भी क्षेत्र में बदलाव ला सकती है। इन सभी ने यह दिखाया है कि— सपने देखने और उन्हें पूरा करने की ताकत हर महिला में होती है। अगर आप सशक्त भारत का सपना देखते हैं, तो आपको अपनी सोच बदलनी होगी, हर बेटे को सम्मान देना होगा। आपको 'कलाम' जैसा दृष्टिकोण चाहिए, 'कल्पना चावला' जैसा आत्मविश्वास चाहिए और रानी लक्ष्मीबाई जैसा साहस चाहिए। तभी आप एक ऐसा समाज बना पाएंगे, जहां महिलाएं ना केवल सुरक्षित होंगी बल्कि अपनी पूरी क्षमता के साथ आगे बढ़ेंगी। क्योंकि सशक्त महिलाएं केवल परिवार की नींव नहीं होती, बल्कि वे देश का भविष्य होती हैं।

सीमा कुमारी

सत्र-6

नशा मुक्त भारत

खाली बोतलें लेने वालों ने (कवाड़ी) बंगले बना लिए,
मगर बोतलें खाली करने वालों ने (शराबी) जमीनें तक बेच दी।
यह हकीकत है, मजाक नहीं।

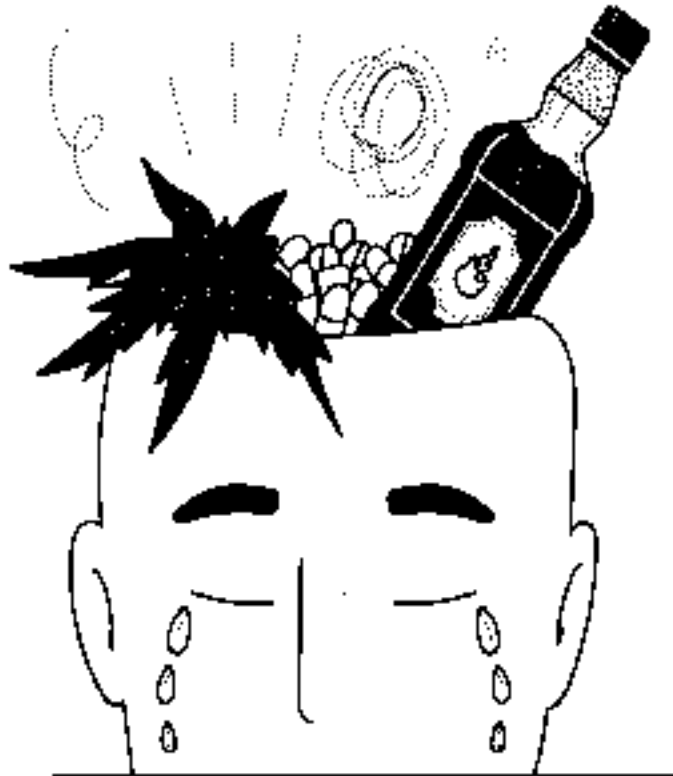
इसलिए नशा छोड़ो और दूसरों को भी नशा छोड़ने को कहें, क्योंकि यह आपकी जिंदगी बर्बाद करता है, आबाद नहीं।
हमारी सरकार नशा मुक्त भारत बनाने के लिए हर संभव प्रयास कर रही है ताकि हम नौजवानों का भविष्य उज्ज्वल बन सके
और एक सशक्त एवं आत्मनिर्भर भारतवर्ष का निर्माण हो सके। हमारी सरकार समय-समय पर खेलों व शिक्षा के क्षेत्र में
विभिन्न गतिविधियां करवाती हैं ताकि हम युवा नशे की चपेट में ना आए।

अब एक प्रश्न यह उठता है कि लोग नशा करते ही क्यों हैं? जब ये प्रश्न उन लोगों से पूछा जाता है कि वह नशा क्यों करते
हैं, तो वह उत्तर देते हैं कि कुछ समय के लिए वह नशा करके अपने जीवन की कठिनाइयों और खुद को भूल जाते हैं। इसलिए
आज मैं उनसे प्रश्न करना चाहूंगी कि वो जीवन की कठिनाइयों से क्यों भागना चाहते हैं? खुद को क्यों भूलना चाहते हैं?
जबकि हमारे ऋषि-मुनि, अध्यात्मिक गुरु, संतजनों ने कहा है कि 'खुद को पहचानो' तो आप अपने आप को भूलने की
कोशिश क्यों करते हैं।

नशे की लत एक गंभीर समस्या बन गई है। दुनिया भर में नशीले पदार्थों के विभिन्न प्रकार हैं जैसे कोकेन, गांजा, अफीम,
शराब, तम्बाकू आदि का सेवन किया जाता है। नशीले पदार्थ खरीदने में बहुत पैसे खर्च होते हैं। नशे की लत ऐसी है, जो
इसके दलदल में डूब जाता है। वह इसमें डूबता ही चला जाता है। हमें इसके दलदल में डूबना नहीं है बल्कि कमल बनकर
खिलना है। क्योंकि आने वाले भारतवर्ष का भविष्य हम युवाओं से ही है।

'नशा नाश का द्वार है' यह कहावत वास्तविकता को दर्शाती है। जो व्यक्ति नशा करते हैं वह अपना मानसिक संतुलन,
शारीरिक सुंदरता, संकल्प शक्ति खो देते हैं। नशा सामाजिक अपराध को भी बढ़ावा देता है।
हमारी सरकार समय-समय पर जागरूकता कैंप लगाकर अपने स्तर पर नशे को हवा की भांति फैलने से रोकने का प्रयास
कर रही है।

परंतु इस प्रयास को सफल बनाने की जिम्मेदारी किसकी है, हम युवाओं की ही है। संपूर्ण समाज से, मैं आग्रह करती हूँ कि
अपने पारिवारिक समारोह में नशे का इस्तेमाल न करें एवं युवाओं को नशे से दूर करने में अपनी सामाजिक जिम्मेदारी समझते
हुए योगदान दें।

सीमा कुमारी
सत्र-6

० कीमत ०

जब बैठे थे हम घरों में,
कई जश्न मना रहे थे,
गम में डूबे थे जब कुछ परिवार
तब हम तो पकवान खा रहे थे,
जब कुछ परिवार हो कर लाचार,
रो रहे थे
तब हम तो घोड़े बेचकर सो रहे थे ।

हमें क्या फर्क पड़ा उनकी शहादत से,
शहादत की कीमत, जानती हैं वे,
नहीं रहा जिनका सुहाग,
बुझ गये दीपक जिनके,
उजड़ गया जिनका बाग ।

जरा सोचो उनका, खोए पिता जिन संतानों ने,
क्या हाल हुआ होगा उनका,
खोए भाई जिन बहनों ने,
वो मित्र भी अब टूट चुके होंगे,
जिनका साथ अब छूट गया,
उन माँ बाप का तो सोचो!
जिनका लाल वतन पर लूट गया ।

वो वीर थे
जो देश के लिए खुद को समर्पित कर गये,
देश की सेवा करते करते, प्राण अर्पित कर गये,
हमारे लिए वो खुद को कुर्बान कर गये,
हम महफूज रहें, वो अपनी जिंदगी हमारे नाम कर गये ।

रविंदर सिंह
सत्र-6

० नसीहत ०

बेहद व्यस्त हैं शायद सभी,
बात तक नहीं कर पाते हैं तभी,
कहना चाहूंगा बस यही,
जिंदगी का कुछ भरोसा नहीं,
वक्त निकाल लिया करो, कभी-कभी,
भूल कर गिले शिकवे सभी ।

कल का क्या भरोसा,
रहना है हमने, या नहीं रहना,
कब सांसों को थमने का इशारा आ जाए, इस जीवन का क्या कहना,
बुलावे से पहले शिकवे भूला लो,
अपनों को खुशी के आसूओं से रूला लो ।

वक्त दिया है अभी ईश्वर ने,
छोड़ो तकरार,
गले लगा लो एक दूसरे को,
त्याग दो ये हथियार,
इन लड़ाइयों में कुछ नहीं है,
इनसे समाप्त हो जाएगा संसार ।

० रविंदर सिंह०
सत्र-6

खुशी

खुशी कोई बड़ी चीज नहीं होती,
ना ही महंगे तोहफों में कहीं खोती ।
वो तो मिलती है माँ की ममता में,
या पिता की थकी मुस्कान में सोती ।

कभी वो बचपन की बारिश में भीगना है,
तो कभी बिना वजह दोस्तों संग हँसना है ।
कभी अधूरी चाय में भी स्वाद मिल जाता है,
कभी खाली जेब में भी दिल गा उठता है ।

वो सुबह की पहली धूप भी खुशी है,
और रात की चुपचाप दुआ भी वही है ।
कभी किसी अनजाने की मदद कर देना,
तो कभी किसी अपनों का हाथ थाम लेना ।

खुशी ढूँढने से नहीं मिलती,
वो तो जीने के ढंग में खिलती ।
जो देखे छोटी-छोटी बातों में सौंदर्य,
उसे ही मिलती है असली आनंद की यात्रा ।

रजनी बाला
सहायक आचार्य
वाणिज्य विभाग

खुद से की एक बात

चांद की चांदनी,
सुबह की रौशनी,
बातों में मिठास और दिल की सच्चाई ।
खुद से की एक बात,
सुन जरा, जीवन के सफर में
चलते हैं सब हार—जीत से परे ।

स्वप्नों की दुनिया में खो जाओ,
हर मुश्किल में,
खुद पर विश्वास जगाओ ।
सपने देखो,
उन्हें साकार करो,
खुद से की गई वादा,
खुदा तक पहुँचाएगा ।
कभी गिरोगे,

कभी संभलोगे,
हर दर्द में, छिपा है एक सबक ।
आगे बढ़ो, रुको मत,
खुद से की गई बात, बनाओ एक पथ ।

जीवन के इस रंगमंच पर,
हर पल में छिपा है एक नया अध्याय ।
खुद पर भरोसा रखो,
न कभी थकना,
खुद से की गई बात,
तेरा है सच्चा साथी ।

मुस्कान जाम्वाल
सत्र-6

डोंगरी विभाग

संपादक: डॉ. जोगिंदर सिंह

क्र.सं.	विशे	लेखक	सफा न.
1	संपादकी	डा. जोगिंदर सिंह	1
2	साड़ा जोरावर	रविंद्र सिंह	2
3	साड़ा भारत	आशू शर्मा	3
4	प्रभू दा द्वार	डा. प्रीति बाला	4
5	बरखा	डा. प्रीति बाला	5
6	जीवन	डा. प्रीति बाला	6
7	धीऽ	सोनिया देवी	7
8	डुग्गर संस्कृति च सौन म्हीना	डुग्गर एकता खजूरिया	8
9	कोशिश कर	एकता खजूरिया	9
10	फौजी वीर	लक्ष्मी शर्मा	10

संपादकी

“बसंतर” मैगजीन दा सन् 2024–25 दा एह अंक प्रस्तुत करदे होई बड़ी खुशी होआ करदी ऐ। की जे इयै जनेह निक्के–निक्के प्रयासैं कन्नै गै विद्यार्थियें दे ज्ञान च बाद्धा होंदा ऐ ते उ’नें गी अपने विचार प्रगट करने दा अवसर बी थ्होंदा ऐ। कालेज दे स्तर पर इयै जनेह प्रयासैं कन्नै भविष्य च इयै विद्यार्थी बड्डे–बड्डे कवि ते साहित्यकार बनदे न। साहित्यकार जो किश समाज च दिखदा–सुनदा ते अनुभव करदा ऐ उससै गी अपने लेखन राहें प्रगट करने दी कोशश करदा ऐ। इस लेई साहित्य गी समाज दा शीशा बी आखेआ जंदा ऐ। “बसंतर” मैगजीन दे इस अंक च बी विद्यार्थियें अपनी समर्थ ते रुचि दे मताबक जो किश दिक्खेआ सुनेआ, उससै गी अपनी रचनाएं राहें पेश करने दी कोशश कीती दी ऐ। इस मैगजीन गी छपोआने दा श्रेय कालेज दियां प्रिंसिपल प्रो.(डा.) टविकल सूरी होंरे गी ते संपादकी मंडल दे सदस्यें गी जंदा ऐ। मैं सभनें दा दिले थमां धन्नवाद करना। इस मैगजीन गी छापने च जिनें विद्यार्थियें ते प्रध्यापकें सहयोग कीता मैं उ’दा बी अभारी आं।

डॉ.जोगिंदर सिंह
अध्यक्ष
डोगरी विभाग

० साड़ा जोरावर ० (गीत) रविन्द्र सिंह 'आरके रियासी'

डुग्गर दा डोगरा शेरें दा शेर
साड़ा जोरावर बड़ा दलेर..
साड़ा जोरावर बड़ा दलेर..

सिरे प पग्ग घोड़े प सवार
हत्तथे च ओहदे रौहदी तलवार
गिलगित बी जीतेआ चीन बी पुजेआ
साड़ा जोरावर जीतेआ गे जीतेआ
डुग्गर दा डोगरा शेरें दा शेर
साड़ा जोरावर बड़ा दलेर..

गास छूहदा हौंसला ते ऊंची उड़ान
कित्ते इस
दुश्मनें नैं बड़े घमसान
दिल हा फौलाद एहदा लोहे जी जान
मास बड़ा किमती जियां हीरे दी खान
लड़दे— लड़दे होया कुर्बान
दुश्मन बी एहदे अगगे मुंडी नमान
डुग्गर दा डोगरा शेरें दा शेर
साड़ा जोरावर बड़ा दलेर..

जित्थे ओ जंदा हा हारी नेई औहदा हा
काल ओहने बनेआ हा
खड़ारी ओ मनेआ हा
चीन दा मसलया गुरुर ओहनै
कित्ता हा चूर—चूर
अफगानी बी ओहदे कोहला डरदे हे
नां सुनी थर—थर कम्बदे हे
डुग्गर दा डोगरा शेरें दा शेर
साड़ा जोरावर बड़ा दलेर..

पूजदियां नारां इस्सी तिब्बत च
भाईयो लिखदा रियासी सिफत च
बच्चे —बच्चे गी जोराबरा आना चहिदा
साढ़े खेतरें दा ना जोराबरा पाना चहिदा

साढ़ा भारत

आशू शर्मा

दुनियां भरै च साढ़ा भारत देश महान ओ,
रंग-बरंगे फुल्लडू इत्थै शोभा एहदी बधान ओ ।

बक्ख-बक्ख धर्म-जातां सब्भै इक जान ओ,
लोड़ पवै तां देशा पर होन कुर्वाण ओ ।
अस सब्भै इकमिक भारत साढ़ी शान ओ,
कोई निं निक्का-बड्डा सब इक समान ओ ।

कुदरत दा नजारा इत्थै दरेआ- नदियां शोभा बधान ओ,
भोले-भाले,सिद्धे-साद्धे लोक इत्थै भारत दी जान ओ ।

दुनियां च साढ़ा भारत देश महान ओ,
राग-बरंगे फुल्लडू शोभा एहदी बधान ओ ।

प्रभु दा द्वार

डा. प्रीति बाला

कर मना ओह कर मना उस प्रभु दा जाप ।
खीरी बैल्ले जिसने लाने बन्ने तेरे पाप ॥

दौड़ धुप तूं करी-करी की अपना चौन मुहाया ई ।
मता होऐ बस इसदे लेई अपना आप गुआया ई ॥

केह करने एह मैहल चवारे केह करना एह धन ।
कल्ला आया कल्ला जाना किश नेई जाना संग ॥

जिंदे लेई एह धन कमाया कुसै नी लेखें लखोआ ओह ।
प्राण पखेरू उड्डे जिसले घड़ी नि रखदे बेहडै ओह ॥

जो किता ऐ उए पाना न्यां सभनें दा करदा ओह ।
नां निक्का नां बड्डा लेख सभनें दे लिखदा ओह ॥

चिंता फिकर सब छोड़ी तूं करी ले मने दा हौला भार ।
लाइऐ मने गी प्रभु दी बक्खी चली पो तूं उस प्रभु दे द्वार ॥

बरखा

डा. प्रीति बाला

सौन महीने दी बरदी बरखा
ठंड कलेजे पांदी बरखा ।
सड़े भुज्जे दे बूहटे गी
नमी पौंगर पांदी बरखा ।
तोपें त्रेहाई धरती गी
नीरो नीर करांदी बरखा ।
भुबलो-भूबल धरती पर
सैल्ली बहार लेयोंदी बरखा ।
बिरलें च छप्पे दे जीवें गी
कड्डी बाहर लेहाई बरखा ।
नदियां नाले चलदे भरोए
केई रोड़ रड़ांदी बरखा ।
कोयल गांदी मोर बी नचदा
मस्त बहार लेयाई बरखा ।
बिन सज्जने दे जी नेई लगदा
कालजे तीर चलांदी बरखा ।

जीवन

डा. प्रीति बाला

जीवन ऐ इक चक्की आंगर
पौंहदा माहनू दाने आंगर ।
रात दिन कम्म करी करी
चलदा रौंहदा दांदे आंगर ।
किश नेई दिखदा चलदा रौंहदा
टब्बरे दा टिड्ड भरदा रौंहदा ।
आसां मेदां पूरियां करदे
टब्बरे दा टिड्ड भरदे भरदे ।
सभने गी खुश करदे करदे
कड्डेआ जीवन सड़दे भुजदे ।
घुटी-घुटिये जींदे जींदे
जीवन दे इस जैहर गी पींदे ।
चलदे रेह बस चलदे रेह
बनौटी जीवन जींदे रेह ।
चलदे रेह बस एहकड़े पथ
किश नेई आया फी बी हत्थ ।
अखिर च जीवन किश बी नेई
फी बी दगा कमांदे रेह

धीऽ

सोनिया देवी

दर्जा उसी देवी दा हासल ऐ,
पर पंछान उसदी कोई बी नीं।
समझी लै ते घर उसदे दो ऐ,
पर अपना कोई बी नीं।
आक्खो ते धी ओह सारें दी ऐ,
पर मान ओह कोहदा ऐ कुसै दा बी नीं।

जनम लैंदे सार गै ओह बगान्नी ही,
अपना कुन हा उसदा कोई बी नीं।
रोई पेई ही जे ओह अपनी पंछान बनाने लेई ,
ते आसरा उसी कोहदा हा कुसै दा बी नीं।
धी ते ओह सारें दी ऐ,
पर मान ओह कोहदा ऐ कुसै दा बी नीं।

सैहनशीलता गै उसदे जीने दी सार बनी गई,
सैहन केह कीता उन्न किश बी नीं।
लड़ी जे अपने हकें लेई ते खुदगर्ज बनी गई,
खुदगर्जी केह कीती उन्न
किश बी नीं।
आक्खो ते धी ओह सारें दी ऐ,
पर मान ओह कोहदा ऐ कुसै दा बी नीं।

थ्होआ ते सब किश ,
पर ओह नीं थ्होआ जेहदी ओह हकदार ही।
दर्जा उसी देवी दा हासल ऐ,
पर पंछान उसदी केह ऐ किश बी नीं।

डुग्गर संस्कृति च सौन म्हीना

एकता खजूरिया

भारत देस अपनी सभ्यता— संस्कृति लेई देस— विदेस च बड़ा मशहूर ऐ। एह इक ऐसा देस ऐ जित्थै बक्ख—बक्ख धर्म दे लोक रौहदे न। जिश्यां दू हिंदू, मुस्लमान, सिक्ख, ईसाई बगैरा। बक्ख—बक्ख धर्म होने बावजूद बी ओह आपू च हिरख, भाईचारा ते शांति कन्नै रौहदे न। हर इक माहनू दा अपने—अपने धर्म दे प्रति अपनी—अपनी आस्था ते विश्वास होंदा ऐ। हर इक ध्याड़ा बक्ख—बक्ख माहनू दे मनै च अपना विशेष थाहर रखदा ऐ। भारतीय लोक अपनी आस्था विश्वास, रीति—रवाज, संस्कृति ते शूरवीरता लेई देस—विदेस च मशहूर न। इत्थै केई ऐसे त्यहार न जिश्नेंगी भारत च सारे धर्म दे लोक रली—मिलइयै मनांदे न। हर इक म्हीना अपने विशेष महत्त्व लेई जानेआ जंदा ऐ। भारत च चार किस्में दियां रुतां दिक्खने गी मिलदियां न। सोहा, स्याल, बरसात ते पतझड़। इश्नें रितुएं च बरसात च सौन म्हीना इक चेचा थाहर रखदा ऐ।

भारत देस केइयें राज्यें च बंडोए दा ऐ। इश्नें राज्यें चा गै जम्मू कश्मीर इक ऐसा राज्य ऐ जित्थै हर इक त्यहार बड़ी धूम—धाम कन्नै मनाया जंदा ऐ। उश्आं हर इक म्हीनें दी अपनी—अपनी मानता होंदी ऐ। इश्ने म्हीनें च गै इक हाड़ म्हीना ऐ जिसदे ओने पर श्राद्धे दा त्यहार शुरू होंदा ऐ ते सौन म्हीने तगर चलदा ऐ। हाड़ म्हीना सौन म्हीनें दी संगरां दी गी कुड़ियां राहड़ें राहदियां न। राहड़े दा एह ध्यार डुग्गर प्रदेश च बड़ा महत्वपूर्ण थाहर रखदा ऐ।

डुग्गर प्रदेश च एह ध्यार खेती—बाड़ी कन्नै सरबंधत, घरै च सुख शांति आस्तै, भ्राऊ दी लम्मी उमर आस्तै कुड़ियां मिट्टी दे घड़ें जां चाटियें दे मूंह लेइयै उस्सी अपने बेड़े च जां कुसै खुल्ले थाहर जां घरै दी कच्ची छतै उप्पर मिट्टी च लाइयै ओहदे च मक्क, तिल, बाजरा, कनक बगैरा दे बीऽ लांदियां न। घरै दा जिन्ना टब्बर होऐ उन्ने राहड़े लाए जंदे न। गब्भै इक धम्मा राहड़ा होंदा ऐ। उसदे आहलै—दुआले दूए राहड़े होंदे न। ऐसी मानता ऐ जे राड़ें च लाऐ दे बीऽ शैल जश्मी जान तां इस बारी फसल बी शैल होग अगर नेई शैल जम्मै तां नेई। हर ध्यार दे प्रति बक्ख—बक्ख थाहरै दे लोकें दे अपने—अपने विश्वास न। हफते दे इक दिन ऐतवार आहले दिन कुड़ियां राहड़े आहली थाहर जाइयै शगोहाश फेरदियां न। पिह इक—इक राहड़े दे आलें—दुआलें रंगें कन्नै उश्नेंगी चित्ररदियां न ते कन्नै—कन्नै राहड़े कन्नै सरबंधत गीत गांदिया न, जि'यां :-

“उड्डु मड़ी कुजड़ियें, सौन आया नीं आक्खो,
कियां उड्डां नी मड़िये, देस पराया नी आक्खो,
देस मेरे बाबल दा अड़ियें, जूऽ पराई नी आक्खो।”

जां

“साढ़े ग्रां च आ ओह मैहरमा.....
पैदल मेरे कोला टुरेआ नेई जंदा.....
जम्मू आ दा कार मंगा,
साढ़े ग्रां च आ ओह मैहरमा.....

जां

रल मिल कुड़ियें राहड़े लाए
आया सौन म्हीना, ध्यार राहड़े दा
रिम—झिम गोता बरसे पानी
बोल्लो खेढ ध्यार राहड़े दा.....

राहड़े दा एह ध्यार कुड़ियां किट्टे होइयै मनादियां न। इसदे कन्नै अप्पू च प्रेम भाव बी बद्धा ऐ। कुड़ियां अपने—अपने घरा बक्ख—बक्ख किसमें दे पकवान बनाइयै जिश्यां मंद्वरा, सूच्चियां, बब्बरू, माहलपुड़े बगैरा राहड़े आहली थाहरै उप्पर कट्टे होइयै खंदियां न। सौन म्हीने दी सक्रांति गी इन्हें राहड़ें गी बगदे पानी च रढ़ाई दिता जंदा ऐ।

राहड़ें दा ध्यार खतम होने पर सौन म्हीने दी संक्रांति गी शसकोलड़ें दा ध्यार आई जंदा ऐ। सकोलड़ें दे ध्यारै गी मिंजरे दा ध्यार बी गलाया जंदा ऐ। मिंजरे दे ध्यार च कुड़ियां सौन म्हीना कट्टने लेई प्योकियें घर मिंजरें दा ध्यार लेई औंदियां न। आखदे न जे सौन म्हीनें च सस्स नुंह गी किट्टे नेई रौहना चाहिदा। नमीं ब्योही दियां कुड़ियां मिंजरे दा ध्यार लेइयै प्योकियें दे घर चली जंदियां न। मिंजरे दे ध्यार च कुड़ियां मड़ियां, कप्पड़े, अम्ब, केले, बगैरा चीजां लेइयै प्योकियें दे घर जंदियां न। प्योकियें घर भेजे दा एह ध्यार स्हेलियें ते सरीकें च बंडेआ जंदा ऐ ते कन्नै गै स्हेलियें गी दो—दो सकोलड़े दिंदियां न कन्न च पाने आस्तै।

एह सकोलड़े रंग—बिरंगें धागें कन्नै बने दे होंदे न। कुड़ियां प्योकियें घर आइयै सस्सू दी लम्मी उमर लेई प्बत्ता पानी प्लांदियां न। सस्सू गी चौराहे पर पानी दिंदे एह गीत गांदियां न—

“सुआ चोला आप का, सुआ माईशबाप का,
सुआ मेरे सस्सू सोह गी
सुआ पटार सस्सरी, तुगी पानी दिन्नी आं,
बतड़ियें तूं पी।”

सौन महीनें दी अगली संक्रांति गी महीना खतम होने उपपर बत्ते पानी दा सहाब जिश्यां—मट्टिये दी भाजी, सस्सू सौहरे गी सूट, स्टील दी बालटी, चांदी दे निक्के निक्के बने दे चोल, चांदी दियां छल्लियां, सुन्ने दी द्रुब्ब बगैरा चीजां लेइयै सौहरे घर परतोई जंदियां न।

सौन महीना श्रावण संक्रांति गी शुरू होंदा ऐ। सौन महीने च मनुक्ख गै नेई बल्लिक जीव—जैतु, पक्खरुं, पखेरु, बूटे बगैरा सौन महीने दे औने दी खुशी च नचदे गांदे न। तां जे गर्मी दे कन्नै हर कोई जीना भुल्ली गेदा होंदा। बरसात दा महीना औंदे गै शरीरा च जान आई जंदी ऐ। एह महीना औंदे गै हर बक्खी हरेयाली गै हरेयाली छाई जंदी ऐ बदलें दे बरने करी नदी—नाले भरोई जंदे न। कोयलां कूहकनां शुरू करी दिंदियां न, मोर नच्चन लगी पोंदे न। एह सब प्रकृति दी माया ऐ।

सौन महीना ध्यारें दा महीना बी ऐ, केहरि सिंह मधुकर हुंदी प्सौनश नांS दी कवता च प्रकृति चित्रण दा बखान बड़ी शैल चाल्ली कन्नै होए दा ऐ उसदा उदाहरण प्रस्तुत ऐ—

लुआरे पींघे गी झुलदे कुतै पंघूडे न,
एह ब्हार गूढी ऐ, मना दे प्यार गूढे न,
गड़ाके गैहल्लियै व पत्तने पर मेले न,
चूड़ियें नै रसदे—बसदे बेल्लै न,
जां

परमानंद अलमस्त हुंदी श्सावनश नांS दी कवता च प्रकृति चित्रण दा बखान बड़ी शैल चाल्ली कन्नै होए दा ऐ उसदा उदाहरण प्रस्तुत ऐ—

“आया—आया ओ सावन आया,
काले—काले बदल छाए, बिजली चमका मारै,
सड़े—सुकके दे सैल्ले होई गे, सैल्लियां होइयां धारां,
बिच्च खुशी दे बूटें झुम्मन, लुट्टन मौज ब्भारां।”

सौन महीना जित्थें प्रकृति दा महीना ऐ उत्थै गै भगवान शिव दा प्रिय महीना ऐ। लोक सौन महीनै शिव दे मंदिर जाइयै शिवें गी अपनी श्रद्धा कन्नै बिल्लपत्तरी अक्क धतूरा, भंग, सैल्लियां दुब्बां बगैरा चढ़ाइयै शिवें गी खुश करने दा प्रयास करदे न। आखदे ने जे बरसात महीने दी बरखा बी शिवें गी पानी ढालने आस्तै धरती पर औंदी ऐ। लोक सौन महीने च शिव गी अपनी आस्था, प्रेम, लगन, कन्नै खुश करियै अपनियां मनै दियां मुरादा पुरियां करदे न। शिवें गी भक्ति करदे बेल्लै गाए जाने आहले गीतें दियां पंगतियां प्रस्तुत —

“आया शिव दा सावन,
करी दित्ता मन पावन,
करो महादेव दी भक्ति,
मिलनी समस्याएं थमा मुक्ति”

सौन महीनें बरखें दियां झाड़ियां लगने करी लोक घरै च बक्ख—बक्ख किस्में दे पकवान बनांदे न जिश्यां— चिल्ले, चिरोलू, सेवियां बगैरा। सौन महीने च धान दी खेती बी कीती जंदी ऐ। डुग्गर प्रदेश दे पद्धरे मदानी लाकें च आमतौर पर धान दी खेती कीती जंदी ऐ एह लोक नैहरें, सुएं जां बोरें दा पानी इस्तेमाल करियै धान लांदे न। डुग्गर प्रदेश च धान लेई बक्ख बक्ख थाएँ

पर बक्ख—बक्ख नांऽ लैते जंदे न जिश्यां मूंजी, चोना बगैरा। जम्मू दा आर.एस.पुरा दी बासमती दी खेत्ती लेई देस—बदेस च मशहूर ऐ। आखदे न सौन म्हीने च इक दिन च सौ बरखा होंदियां न। इसकरी पानी दी लोड़ दे कारण गै सौन म्हीना धान दी खेत्ती आस्तै ठीक म्हीना होंदा ऐ। अज्जकल खेत्तरें गी बाहने आस्तै लोक ट्रेक्टर दा इस्तेमाल करदे न। पर अजें बी फ्हाड़ी लाकें च किश ऐसे थाहर न जित्थै अजें बी दांदें ते हल्ल दा इस्तेमाल कीता जंदा ऐ की जे फ्हाड़ें च खेत्तर निक्की निक्की फ्हाड़ियें उप्पर होंदे न। इसकरी उत्थै ट्रेक्टर गी नेई पजाया जाई सकदा। सौन म्हीना खतम होने कोला पैहले—पैहले लोक धान लाइयै अपना कम्म खतम करियै दांदें ते हल्ल दी पूजा करदे न जे अस अगले बशरै बी ठीक—ठाक रौचौ ते अपने खत्तरें दा कम्म आपूं करचौ।

सौन म्हीने च एह सारे ध्यार मनाए जंदे न। इसकरी एह म्हीना साढ़ी संस्कृति ते लोक ध्यार मनाने दे कन्नै—कन्नै प्रकृति गी बचाने दा म्हीना बी ऐ। सौन म्हीने च असेंगी प्रकृति दे रंग—बरंगे बूटे लाने चाहिदे न।

इस म्हीने च मतियां बरखां पौने करी चबक्खी सैलतन गै सैलतन होई जंदी ऐ। प्रकृति दा इक बक्खरा गै नजारा दिक्खने गी लभदा ऐ। इस म्हीने च लोक बक्खरी—बक्खरी किस्में दे रुक्ख बूटे लांदे न ते इस प्रकृति गी बचाने दी हर संभव कोशश करदे न।

एह कोशश अजें बी घट्ट ऐ की जे दिनों दिन बधदी अबादी करी माहनू प्रकृति गी अंधा—धुंध नश्ट करी जा करदा ऐ। इसकरी साढ़ा एह फर्ज बनदा ऐ जे अस इक बूटा कट्टने आं तां दस्स होर लाने चाहिदे न। इस पावन म्हीने च वर्त, त्यहार मनाने दे कन्नै—कन्नै असेंगी प्रकृति दा बचाऽ करना चाहिदा ते धरती गी हरा—भरा रक्खना चाहिदा। लोकें गी इसदे प्रति जागृत करना चाहिदा जे अस प्रकृति दा बचाऽ करगे तां गै प्रकृति साढ़ा बचाऽ करग।

डुग्गर प्रदेश च राहड़े जनेह केई ऐसे त्यहार न जेहड़े दिनों—दिन लुप्त होंदे जा करदे न। एह साढ़ा डोगरे दा फर्ज बनदा ऐ जे अपने बच्चें दी डुग्गर संस्कृति कन्नै जुड़े दे त्यहारें कन्नै पनछान कराचौ तां जे अस अपनी संस्कृति गी बचाई सकचौ। जेकर असें ऐसा नेई कीता तां साढ़ी संस्कृति खतम होई जाग। इसकरी साढ़ा एह फर्ज बनदा ऐ जे जिस संस्कृति कन्नै साढ़े डोगरे लोकें दी पनछान ऐ उसगी जींदा रक्खी सकचौ।

फौजी वीर

लक्ष्मी शर्मा

भारत देसै दे वीर जुआन
धरती मां लेई प्राण वी जेहड़े करदे न कुर्वान
ओह न साढ़े फौजी वीर फौजी वीर !!
आंदी झक्खड़, धूप जां वरखा
किसे दी परवाह नि करदा
देस गै जिसदी आन वान शान
ओह न साढ़े फौजी वीर फौजी वीर!!
भोली-भाली मांए दी अक्खियें दे तारे
भैन दी रखड़ी दे सहारे
कंदू होग दूर न्हैरा
कंदू होग पही सवेरा
एह दिक्खिये जींदे
ओह न साढ़े फौजी वीर फौजी वीर!!
देस गै जिस लेई मां सतुल्ल
करदा नी जेहड़ा कोई भुल्ल
रक्खदा देसै गी सभने शा ऊपर
ओह न साढ़े फौजी वीर फौजी वीर !!
सरहदें दी रक्षा एह करदे रौहंदे
दिन रात एह जागदे रौहंदे
दुश्मनें कन्ने डटिये लड़दे
हसिये छाती पर गोली खंदे
ओह न साढ़े फौजी वीर फौजी वीर !!
इंदे पर करदा देस ऐ मान
इने गी साढ़ा शत शत प्रणाम!!

कोशिश कर

एकता खजुरिया

कोशिश कर , हर हल निकलना,
अज्ज नेईं तां , कल्ल निकलना
अर्जुन आहले लेखा लक्ष्य रक्ख, नशाना लौ
पहीं मरुस्थलै च बी, जल निकलना ।
मेहनत कर , बुट्टे गी पानी दे
पहीं बंजर जमीनै च बी , फल निकलना ।
अपने अंदर ताकत जगा , हिम्मत गी अगग दे,
फौलाद च बी बल निकलना ।
दिलै च उम्मिदें गी , जिंदा रक्ख
पही समुंदरै दे पानी च बी , गंगाजल निकलना ।
कोशिश गी जारी रक्ख, किश करने लेईं,
जेहड़ा किश रूके—रूके दा ऐ , चली निकलना
कोशिश कर , हर हल निकलना ,
अज्ज नेईं तां कल्ल निकलना ।

Kaleido View

SANSKRIT SECTION

सम्पादकीयम्

भारते संस्कृता भाषा कामधेनुरु प्रकीर्तितता
जननी विश्वभाषाणां विज्ञानस्योपकारिणी ।।

भाष्यते इति भाषा । भाषा नाम भावभावनानां विचारानां च प्रकटीकरणस्य साधनम् । अनुभवग्रहणस्य गृहीतानुभवानां च प्रकटनस्य माध्यमं नाम भाषा । भाष्या एव आत्माविष्कारारू परस्परव्यवहारव्ययसायादिकारू च साध्यन्ते । भाषा एव ज्ञानादिकादानप्रदानं भवति । परस्पर परिचायादि अधिकतया भाषया एव अनुष्ठीयते । एषा संस्कृत भाषा विश्व भाषाणां जननी अस्ति । विश्वस्थानां भाषाणं वा सर्वासां वा भाषाणाम् एषा जन्मदात्री । संस्कृत भाषाविषये केवलं भारतीयैः कथितम् अस्ति इति नहि । परकीयैः विद्वद्भिः अपि कथितम् विद्यते । अस्माकं महाविद्यालयस्य वार्षिक पत्रिका बसन्तर नाम्ना अस्ति । एवस्याम् अङ्के छात्राभिः स्वानुभवः स्वज्ञानाधारे च अनेकानि विषयानि प्रति स्वविचारान् प्रस्तुत कृताः । अशामहे वयम् यत् पाठकैः ताभिः प्रयत्नैः प्रशंसयन्ति ।

प्रो० सुनीता देवी

ब्रह्म का स्वरूप

तैत्तिरीयोपनिषद् की द्वितीय वल्ली ब्रह्मानन्द वल्ली में ब्रह्म विद्या का निरूपण है । इसमें ब्रह्म के स्वरूप का वर्णन है । सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म अर्थात् जो सत्य स्वरूप, ज्ञानस्वरूप तथा अनन्त हो, वही ब्रह्म है । इस लक्षण में ब्रह्म विशेष्य है तथा सत्यं ज्ञानमनन्तं यह विशेषण है । ओंकार शब्द ब्रह्म रूप है । यह ओंकार शब्द ही सब कुछ है । समस्त शब्दरूप विस्तार ओंकार से ही व्याप्त है । सभी वैदिक धर्म ओ३म् का उच्चारण करके ही प्रारम्भ किये जाते हैं । ओ३म् का उच्चारण करके ही आचार्य शिष्य को वेद का प्रारम्भ कराता है । ब्रह्म सो ही चारों वेद वृद्धि को प्राप्त होते हैं । ब्रह्म सर्वशक्तिमान् है । उसी के भय से पवन चलती है, सूर्य प्रतिदिन उदय होता है । ब्रह्म आनन्दरूप है । आनन्द से ही समस्त प्राणी उत्पन्न होते हैं । उत्पन्न होकर आनन्द के द्वारा ही जीवन धारण करते हैं और अन्त में शरीर त्याग करने के समय आनन्द में ही विलीन हो जाते हैं । इस प्रकार ब्रह्म सृष्टि कर्ता है । संसार का निमित्तकारण है । वह अन्न , प्राण, वायु , मन, विज्ञान और आनन्द रूप है । किन्तु इसका निवास आनन्दमय कोश है, शरीर के अन्दर हृदयाकाश के मध्यभाग में वह विद्यमान है । ब्रह्म ज्ञानी पुरुष अपनी मानसिक वृत्तियों को अन्तर्मुखी करके हृदयाकाश को ब्रह्म की प्राप्ति का स्थान जानकर उसे उस ही सीन पर प्राप्त कर लेता है । उसकी प्राप्ति हो जाने के अनन्तर अपनी सम्पूर्ण कामनाओं की सिद्धि भी कर लेता है

सपना देवी
सेमिस्टर चतुर्थ

ऋग्वेद के ऋषि

ऋग्वेद के प्रत्येक सूक्त के अपने देवता, ऋषि और छन्द हैं। आधुनिक विद्वानों के अनुसार यह ऋषि मंत्रों के रचयिता थे। यास्क ने ऋषि का अर्थ "ऋषिदर्शनात्" अर्थात् मंत्रों के अर्थों का दर्शन करने वाले व्यक्ति को ऋषि कहा गया है। यह ऋषि मंत्रों के रचयिता नहीं थे, बल्कि इन ऋषियों ने सबसे पहले उन सूक्तों के अर्थों का दर्शन करके उनका लोक में प्रचार किया था।

ऋग्वेद में मण्डलों का संगठन ऋषियों की दृष्टि से किया गया था। इस दृष्टि से दूसरे मण्डल से आठवें मण्डल तक के सूक्त अधिक संगठित हैं। प्रत्येक मण्डल का एक ऋषि है। दूसरे मण्डल के गृत्समद, तीसरे मण्डल के विश्वामित्र, चौथे मण्डल के वामदेव, पांचवें मण्डल के अत्रि, छठे मण्डल के भारद्वाज, सातवें मण्डल के वसिष्ठ और आठवें मण्डल के कण्व हैं। पहले, नौवें और दसवें मण्डल के सूक्तों के ऋषि एक नहीं हैं, बल्कि यह अनेक ऋषियों की रचनाएं हैं।

गोरी देवी
सेमिस्टर छड़ा

विद्या अविद्या का स्वरूप

ईशावास्योपनिषद् में विद्या और अविद्या के स्वरूप का सुन्दर विवेचन करते हुए ज्ञान और कर्म इन दो विपरीत भावों का तर्कसंगत समन्वय किया गया है। विद्या शब्द से तात्पर्य ज्ञान है और अविद्या शब्द से तात्पर्य कर्म से है। ज्ञान निष्ठा यह है कि जगत् में जो कुछ भी स्थावर जड़गमात्मक संसार है, वह सब परमात्मा के द्वारा व्याप्त है उसका पालन करो, किसी के धन का लोभ न करो। इसका तात्पर्य यह है कि चराचर की आत्मा ईश्वर है, इस प्रकार से भावना करने वाले पुरुष का पुत्रैषणा आदि एषणात्रय के त्याग में ही अधिकार है, कर्मों में उसका अधिकार नहीं है। अतएव उसके त्याग से आत्मा का पालन करो। कर्मनिष्ठा यह है कि इस लोक में कर्म करते हुए सौ वर्ष तक जीने की इच्छा करो। इस प्रकार मनुष्य के लिए इसके अतिरिक्त कोई दूसरा मार्ग नहीं है, जिससे कर्मों का लोप न हो। यह ज्ञान और कर्म ही विद्या तथा अविद्या कहे गये हैं। श्रुतियों के अनुसार विद्या के द्वारा देवलोक की प्राप्ति होती है। अविद्या के द्वारा पितृलोक की प्राप्ति होती है। इस प्रकार विद्या और अविद्या के फल में भेद है।

अन्धं तमःप्रविशन्ति येविद्यामुपासते ।
ततो भूय इव ते तमो य उ विद्यायां रताः ॥

इस मंत्र का अर्थ है कि जो अविद्या, विद्या से अन्य कर्म की उपासना करते हैं, वे अज्ञान रूप अंधकार में प्रवेश करते हैं क्योंकि कर्म विद्या ज्ञान के विरोधी हैं और जो कर्म करना छोड़कर केवल विद्या में ही रहते हैं, वे उस अन्धकार से भी कहीं अधिक अन्धकार में प्रवेश करते हैं।

पायल रानी
सेमिस्टर छठा

सुभाषित

1 . विद्या ददाति विनयं, विनयात् याति पात्रताम् ।

पात्रत्वात् धर्मं, धर्मात् सुखं, सुखान् न किञ्चिद् अधिकं सुखम् ॥

अर्थ : ज्ञान व्यक्ति को विनम्रता प्रदान करता है, विनम्रता से पात्रता प्राप्त होती है, पात्रता से धर्म, धर्म से सुख और सुख से बढ़कर कोई सुख नहीं होता है ।

2. अस्ति चेत् पुरुषो न स्यात्, तस्य मित्रं न विद्यत ।

यद्यस्ति मित्रं तद्भवति, रक्षितव्यं न सस्मरेत् ॥

अर्थ : यदि कोई व्यक्ति ऐसा है जिसके पास मित्र नहीं है, तो वह अकेले हैं। यदि उसके पास मित्र हैं, तो उन्हें सुरक्षित रखना चाहिए और उनका सम्मान करना चाहिए ।

3. सर्वं भद्रं भद्रं, सर्वं मंगलं मङ्गलं ।

सर्वेषां सुखं भवतु, सर्वेषां मंगलं भवतु ॥

अर्थ : सब कुछ शुभ हो, सब कुछ मंगल हो। सभी का सुख हो, सभी का मंगल हो ।

4. सत्यं वदं धर्मं चर, स्वधर्मेण न निर्जने ।

अधर्मेण न जीवोति, धर्मेण न जीवितु ॥

अर्थ : सत्य बोलो, धर्म का पालन करो, और अपने धर्म से मत भागो। अधर्म से मत जियो, बल्कि धर्म से जियो ।

ईशा शर्मा
सेमिस्टर चतुर्थ

सप्तप्रकृतियाँ

“स्वाम्यमात्यजनपददुर्गकोशदण्डमित्राणि प्रकृतयः ”

कौटिल्य के अनुसार राज्य को स्वामी ,अमात्य,जनपद ,दुर्ग ,कोष,दण्ड,और मित्र सप्त प्रकृतियों से युक्त माना है । प्राचीन भारतीय राजशास्त्र के अन्तर्गत प्राय सभी अर्थशास्त्रियों ने भी राज्य को सप्त प्रकृतियों से युक्त माना है ।

1. राजा : महाकुलीन, धैर्य सम्पन्न, दूरदर्शी, धार्मिक, सत्यवादी, कृतज्ञ, उच्चाभिलाषी शास्त्र बुद्धि, राजा के ये अभिगामिक गुण होते हैं ।

2.अमात्य : अमात्य का वर्णन मंत्रिपरिषद् के अन्तर्गत आता है । राजा को चाहिए कि श्रेष्ठ अमात्यों की नियुक्ति कर उनके परामर्शों का पालन करे ,क्योंकि अमात्य के परामर्शों के द्वारा राजा कठिनतम कार्यों को भी सरलता से हल कर सकता है । कुलीन चतुर सहिष्णु आदि अमात्यों के गुण बताएं हैं ।

3. राष्ट्र : जनपद की स्थापना ऐसी होनी चाहिए कि जिसके बीच में तथा सीमान्तों में किले बने हो,जिनमें यथेष्ट अन्न पैदा होता हो,जिसमें विपत्ति के समय वनपर्वतों के द्वारा आत्मरक्षा की जा सके , जो नदी , तालाबों से युक्त हो , जहां शुद्ध स्वभाव वाले लोग निवास करते हो इन गुणों से युक्त देश जनपद सम्पन्न कहा जाता है ।

4. दुर्ग : दुर्गों के द्वारा राज्य की रक्षात्मकता का पता चलता है । राजा को जनपद की चारों सीमाओं पर प्राकृतिक दुर्गों का निर्माण करवाना चाहिए । आचार्य ने औदक ,पार्वत ,धान्वन और वनदुर्ग नामक चार प्रकार के दुर्गों का वर्णन किया है । गिरी दुर्ग को सर्वश्रेष्ठ माना है ।

5. कोष : राजकोष ऐसा होना चाहिए जिसमें पूर्वजों की तथा अपने धर्म की कमाई संचित हो, इस प्रकार धान्य , सुवर्ण , बहुमूल्य रत्न तथा सोने से भरा हुआ हो , जो आपत्ति के समय सारी प्रजा की रक्षा कर सके । इन गुणों से युक्त खजाना कोष सम्पन्न कहलाता है ।

6. दण्ड : सेना ऐसी होनी चाहिए जिसमें वंशानुगत ,स्थायी एवं वंश में रहने वाले सैनिक भर्ती हों ,जो हर तरह के युद्ध में निपुण हो, राजा के लाभ तथा हानि में हिस्सेदार हो , इन गुणों से युक्त सेना दण्ड सम्पन्न कही जाती है ।

7. मित्र : मित्र वंशपरम्परागत हो,स्थायी हो, अपने वंश में रह सके ,जिनसे विरोध की संभावना न हो । मित्रों में इन गुणों का होना मित्र सम्पन्न कहा गया है ।

रोजी कोहली
सेमिस्टर छद्म

वेदों का महत्व

आर्यों की सभ्यता और साहित्य का आरम्भ वेदों के आविर्भाव से हुआ है। वेदों के समय को जितना प्राचीन प्रतिपादित किया जा सकता है, आर्य जाति का इतिहास भी उतना ही प्राचीन है। भारतीय धर्म, साहित्य, भाषा, संस्कृतसंस्कृति और कला इन सभी के विकास और उन्नति में वेदों का सबसे अधिक महत्वपूर्ण स्थान हैं। इन सबका मूल आधार वेदों को ही स्वीकार किया गया है। हिन्दू जाति की वेदों के प्रति आस्था एवं श्रद्धा बहुत प्राचीन काल से रही हैं। पृथ्वी के किसी भी स्थान पर निवास करने वाला हिन्दू अपने धर्म और संस्कृति के मूल तत्व वेदों को ही मानता रहा है। धार्मिक पर्वों पर हिन्दुओं के घरों में आज भी वेद मंत्रों का उच्चारण किया जाता है। भारतवर्ष में बहुत प्राचीन काल से ही धर्म, दर्शन और सदाचार के सम्बन्ध में विभिन्न मत-मतान्तर प्रचलित रहें, परन्तु उन सभी ने अपने मत का आधार वेदों को माना था और आचार्यों ने अपने मतों की पुष्टि वेद मंत्रों के आधार से की थी। भारतीय साहित्य में वेदों के गुणों के गौरव का गान सदा से किया जाता रहा है। मनु ने तो यहाँ तक लिखा है कि वेदों की निन्दा करने वाला नास्तिक अर्थात् आस्तिकत्व के लिए ईश्वर के प्रति निष्ठा उतनी महत्वपूर्ण नहीं है, जितनी वेदों के प्रति है।

वेदों का महत्व केवल भारतवर्ष में ही सीमित नहीं रहा बल्कि अन्य देशों के विद्वान वेदों में सन्निहित ज्ञान एवं उसके गुणों से प्रभावित हुए हैं। वेद मानव के प्राचीनतम साहित्य-ग्रन्थ हैं एवं इनमें आर्य जाति का हजारों वर्षों पुराना इतिहास भरा हुआ है। अनेक पाश्चात्य विद्वानों में जैसे मैक्समूलर राथ, मैकडानल आदि ने वैदिक साहित्य के अध्ययन के लिए अपना पूरा जीवन समर्पित कर दिया। वेदों का महत्व न केवल उनकी प्राचीनता तथा उनके निहित ज्ञान विज्ञान के कारण ही है, अपितु वेदों के अध्ययन ने नवीन शोधों और विज्ञानों को प्रभावित किया है। वेदों की आश्चर्यजनक समता लैटिन, ग्रीक, फारसी आदि भाषाओं में दृष्टिगोचर हुई। इससे प्राचीन इतिहास पर तो महत्वपूर्ण प्रकाश पड़ा है। आधुनिक भाषाविज्ञान का भी इससे जन्म हुआ।

मानवी शर्मा
सेमिस्टर चतुर्थ

केनोपनिषद् के कुछ श्लोक

(1) 'केनेषितं पतति प्रेषितं मनः। केन प्राणः प्रथमः प्रैति युक्तः।
केनेषितां वाचमिमां वदन्ति चक्षुः श्रोत्रं क उ देवो युनक्ति ॥

अर्थ : मन किसके द्वारा संचालित होता है, प्राण किसके द्वारा प्रेरित होता है, वाणी किसके द्वारा व्यक्त होती है, और नेत्र, कान आदि को कौन संचालित करता है।

(2) 'श्रोत्रस्य श्रोत्रं मनसो मनो यद्वाचो ह वाचं स उ प्राणस्य प्राणश्चक्षुषश्चक्षुरतिमुच्य धीराः प्रैत्यास्माल्लोकादमृता भवन्ति ॥
अर्थ : यह कान का कान, मन का मन, और वाणी का वाणी है, और यह प्राण का प्राण और नेत्र का नेत्र है।

3. 'यद् वाचानभ्युदितं येन वाग्भ्युद्यते। तदेव ब्रह्म त्वं विद्धि नेदं यदिदमुपासते ।

अर्थ : जो वाणी से अभिव्यक्त नहीं किया जा सकता, बल्कि जिसके द्वारा वाणी व्यक्त होती है, वही ब्रह्म है, न कि यह वह जो लोग पूजा करते हैं।

भारती काटल
सेमिस्टर छद्म

हितोपदेश के श्लोक

1. न दैवमपि सञ्चिन्त्य त्यजेदुद्योगमात्मनः
अनुद्योगेन तैलानि तिलेभ्यो ना आप्तुमर्हति ।।

अनुवाद : भाग्य पर भली भांति विश्वास करके भी मनुष्य को अपना परिश्रम कभी नहीं छोड़ना चाहिए क्योंकि बिना परिश्रम के तिलों से तेल भी व्यक्ति प्राप्त करने में समर्थ नहीं हो सकता ।

2. माता शत्रुः पिता वैरी येन बालो न पाठितः ।
न शोभते सभामध्ये हंसमध्ये बको यथा ।।

अनुवाद : वह माता वैरी और पिता शत्रु होता है जो अपने पुत्र को विद्याध्ययन नहीं करवाते हैं । जैसे हँसों के मध्य में बगुला शोभा नहीं देता ,उसी प्रकार न पढ़ा हुआ बालक , विद्वानों की सभा में शोभा को प्राप्त नहीं होता ।

3. वरमेको गुणी पुत्रो न च मूर्खशतैरपि ।
एकश्चन्द्रस्तमो हन्ति न च तारागणैरपि ।।

अनुवाद : गुणवान् पुत्र एक ही श्रेष्ठ होता है,उसकी तुलना में मूर्ख सैकड़ों पुत्र भी प्रिय नहीं होते हैं जैसे अकेला चन्द्रमा सम्पूर्ण अन्धकार को नष्ट कर देता है परन्तु बहुत से तारों के समूह द्वारा भी वह अन्धकार नष्ट नहीं होता ।

4. स जातो येन जातेन याति वंशः समुन्नतिम् ।
परिवर्तिनि संसारे मृतः को वा न जायते ।।

अनुवाद : जिस पुरुष के जन्म लेने से उसका अपना कुल उन्नति को प्राप्त करता है ,उसी का उत्पन्न होना सार्थक है । जन्म और मृत्यु का क्रम सदा चलता ही रहता है ।

लीशा राजपूत
सेमिस्टर द्वितीय

वंदे मातरम्

सुजलां सुफलां मलयजशीतलाम्
 शस्यशामलां मातरम् ।
 शुभ्रज्योत्स्नापुलकितयामिनीं
 फुल्लकुसुमितद्रुमदलशोभिनीं
 सुहासिनीं सुमधुर भाषिणीं
 सुखदां वरदां मातरम् ॥

वंदे मातरम् ।
 कोटि—कोटि—कण्ठ—कल—कल—निनाद—कराले
 कोटि—कोटि—भुजैर्धृत—खरकरवाले,
 अबला केन मा एत बले ।
 बहुबलधारिणीं नमामि तारिणीं
 रिपुदलवारिणीं मातरम् ॥

वंदे मातरम् ।
 तुमि विद्या, तुमि धर्म तुमि हृदि,
 तुमि मर्म त्वं हि प्राणारू
 शरीरे बाहुते तुमि मा शक्ति,
 हृदये तुमि मा भक्ति,
 तोमारई प्रतिमा गडि मन्दिरे—मन्दिरे मातरम् ॥

वंदे मातरम् ।
 त्वं हि दुर्गा दशप्रहरणधारिणी
 कमला कमलदलविहारिणी वाणी विद्यादायिनी,
 नमामि त्वाम् नमामि कमलां
 अमलां अतुलां सुजलां सुफलां मातरम् ॥

वंदे मातरम् ।
 श्यामलां सरलां सुस्मितां
 भूषितां धरणीं भरणीं मातरम् ॥
 वंदे मातरम् ।

लक्की सिंह
 सेमिस्टर चतुर्थ

ਪੰਜਾਬੀ
ਪੰਜਾਬੀ

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕਾਲਜ ਈ. ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਕੱਢਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਲਜ ਅੰਦਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮੰਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਮੰਚ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਸਾਹਿਤਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵੱਲ ਵਧਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਉਭਾਰ ਕੇ ਕੁਝ ਲਿਖਣ ਲਿਖਾਣ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਕਾਲਜ ਅੰਦਰ ਰਸਾਲੇ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਹੱਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਪ੍ਰੋ. ਸਿੰਘ

ਮੁੱਖੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਡਿਗਰੀ ਕਾਲਜ, ਸਾਂਬਾ।

ਪਾਣੀ

ਕਦਰ ਤੇਰੀ ਪਾਣੀ,
ਨ ਅਸਾਂ ਅੱਜ ਹੈ ਪਛਾਣੀ।
ਬੂੰਦ ਇਕ ਖਾਤਰ
ਜੋ ਤੜਫਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਣੀ।
ਹਰ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ
ਮੱਤ ਡੋਲੋ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗਾ ਹੈ,
ਇਹ ਪਾਣੀ।
ਜੀਵਨ ਲਈ
ਇਹ ਹੈ ਨਮੁਰਾਦ,
ਮੁੱਕ ਜਾਣਾ ਦੁਨੀਆਂ ਚੋਂ
ਮੱਚ ਜਾਣੀ ਹੈ,
ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਾ ਹਾ ਕਾਰ।
ਅੰਤ ਉਤੇ ਆ ਗਈ ਏ
ਇਹ ਤੇਰੀ ਜਿਦਗਾਨੀ,
ਇਸ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਘਟ
ਤੇ ਕੁਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਏ
ਵੱਧ ਤੂੰ ਇਹ ਪਾਣੀ।
ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ
ਦੁਨੀਆ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਏ
ਉਤੇ ਇਸ ਪਾਣੀ,
ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਓਂ ਨਈ
ਕਰਦਾ ਤੂੰ ਕਦਰ,
ਇਸ ਪਾਣੀ।
Baljeet Singh
BA Sem. VIth

ਰੁੱਖ ਲਾਉਣੇ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ

ਆਓ ਦੋਸਤੋ ਮਿਲ ਕੇ ਕਰੀਏ ਸਲਾਹ,
ਏ ਮਨੁੱਖ ਤੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੁੱਖ ਲਾ,
ਗੰਦਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ
ਅੱਜ ਤੂੰ ਲੈ ਬਚਾ।
ਉਠ, ਜਾਗ, ਸੋਚ, ਲੈ ਤੂੰ ਕਰ,
ਲਾ ਕੇ ਰੁੱਖ ਧਰਤੀ ਨੂੰ,
ਹੋਰਾਂ ਲੈ ਅੱਜ ਤੂੰ ਬਣਾ।
ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਹੈ, ਲੈ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾ,
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਮਝ
ਤੇਰੇ ਜਿਉਣ ਦਾ
ਸਮਾਂ ਅੰਤਲਾ ਹੈ,
ਅੱਜ ਤੋਂ ਹੀ ਸਮਝ ਆਇਆ।
ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਤੈਨੂੰ,
ਅੱਜ ਪਈ ਆਉਂਦੀ ਏ,
ਇਹਨਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ
ਉਮਰ ਤੇਰੀ ਘਟ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਏ।
ਸੁਧ ਵਾਤਾਵਰਨ ਲਈ
ਰੁੱਖ ਲਾਉਣੇ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ,
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੁੱਕ ਜਾਣੀ ਏ
ਤੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ।
ਰੁੱਖ ਲਾਉਣੇ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ,
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਮਝ
ਮੁੱਕ ਜਾਣੀ, ਤੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ।
Tanmeet Kaur
BA Sem.-IVth

ਚੰਗੇ ਲੋਕ

ਆਪ ਚੰਗੇ
ਤਾਂ ਜੱਗ ਚੰਗਾ,
ਦੁੱਖ ਕਰਨਾ
ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ,
ਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਏ ਮੰਦਾ।
ਚਿੰਤਾ ਨ ਕਰ
ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ,
ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਉਹ
ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ
ਜੀਵਨ ਮਾੜਾ ਏ।
ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਉਹ,
ਜਿਹੜੇ ਦਿਖਦੇ ਕੁਝ
ਤੇ ਕਰਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨੇ
ਚੰਗੇ ਦਿਸਨ ਲਈ
ਸੌ ਸੌ ਕਰਦੇ
ਝੂਠ ਤੇ ਫਰੇਬ ਨੇ।
Simran Kaur
BA Sem-IIInd

ਜੀਵਨ ਮਕਸਦ

ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆ
ਆ ਕੇ ਤੂੰ ਕੀ ਕੀਤਾ।
ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ
ਬਹੁਤ ਕੁਝ,
ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ
ਕੁਝ ਨ ਕੀਤਾ।
ਪੁੱਛ ਵੇਖ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ
ਤੂੰ ਇਥੇ ਆ ਕੇ
ਕੀ ਲੀਤਾ ਤੇ
ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ
ਕੀ ਹੈ ਦਿੱਤਾ।
ਫੌਕੀ ਹੈਂਕੜ ਵਿਚ
ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਵੀ
ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ।
Simranjeet Kaur
BA Sem.-IIInd

ਬੇਗੁਨਾਹਾ

ਕਡਿਆਂ ਦਾ ਰੋਹ,
ਫੁਲਾਂ ਉਤੇ ਨਾ
ਕੱਡਿਆ ਕਰੋ।
ਬੇਦੋਸਿਆਂ ਉੱਤੇ
ਦੋਸ਼ ਨ
ਮੜਿਆ ਕਰੋ।
ਮੁਕੱਦਰਾ ਚ ਲਿਖਿਆ
ਜਰਾ ਜਰਿਆ ਕਰੋ
ਨਹੀਂ ਸੁੱਖ ਤਾਂ
ਦੁੱਖ ਵੀ ਝਲਿਆ ਕਰੋ
ਘਰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ
ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ
ਘਰ ਆਪਣਾ
ਰੋਸ਼ਨ ਨ
ਕਰਿਆ ਕਰੋ।
Harleen Kaur
BA Sem-IIInd

ਕਿਤਾਬ

ਕਿਤਾਬ ਹੀ ਏ
ਜੀਵਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ
ਜਿਹਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ
ਆਉਂਦੀ ਏ
ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ।
ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਜੋ ਨੇ
ਮੈਲੇ ਮੈਲੇ
ਇਹ ਪੇਜ
ਜੀਵਨ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ
ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਨੇ
ਇਹੀ ਸਫ਼ੈਦ।
Sukhwinder Singh
BA Sem.-IIInd

۔ اس کی معراج اس سے زیادہ نہ ہوتی کہ وہ اساتذہ کی غزلوں کی کار بن کاپی بن جاتی یا مردہ
ایرانی روایتوں کی نقالی کرتی رہتی۔“

(فراق گورکھپوری، مرتبہ کامل قریشی، بزم ادب دہلی ۶۱ء ص ۸)

فراق کی شاعری کا مرکز و محور یوں تو ہزار ہا الفاظ بنتے ہیں۔ ان میں سے چند ایک لفظیات کو میں بطور نمونہ پیش کر رہا ہوں
مثلاً زندگی اور موت، حسن و عشق، دشت و صحرا، رات، تنہائی، پیار و محبت، ہجر و وصال، چاند، ستارے، خزن و ملال، آئینہ
، پتھر، سمندر اور دریا وغیرہ۔ ان لفظیات کو فراق معنوی رنگ کس طرح دیتے ہیں ملاحظہ کیجیے:

کہاں ہر ایک سے انسانیت کا بھارا ٹھا

کہ یہ بلا بھی ترے عاشقوں کے سر آئی

فراق گورکھپوری نے اپنے اسلاف یا اساتذہ فن کی طرز پر بھی شعر کہہ کر نئی جدتیں پیدا کرنے کی کوشش کی ہے۔ میر کا یہ
شعر کس نے نہ سنا ہوگا:

شام سے کچھ بجھا سا رہتا ہے

دل ہوا ہے چراغ مفلس کا

اس مضمون کو جب فراق پیش کرتے ہیں تو اس کی معنویت میں کوئی تبدیلی واقع نہیں ہوتی مگر غزل کی نئی لفظیات ایک
جمالیاتی حس پیدا کر دیتی ہیں:

اس دور میں زندگی بشر کی

بیمار کی رات ہو گئی ہے

چنانچہ فراق کے ہاں یہ جمالیاتی تجربے کلاسیکی شاعری سے قدرے مختلف ہیں۔ خود فراق کی ذاتی مشاہدات اور خود رو
کیفیات سے دوچار ہوتے ہیں اور یہی چیز اردو شاعری کی عصری تاریخ میں فراق کو ممتاز و منفرد بناتی ہے۔ اسی لیے فراق
کی زبان میں ہی کہا جاسکتا ہے کہ:

ہزار بار زمانہ ادھر سے گزرا ہے

نئی سی ہے کچھ تیری راہ گزر پھر بھی

ثابت قدم رہ سکے، جن میں فراق گورکھپوری ایک اہم نام ہے۔ ان کے مطالعے اور گہرے مشاہدے نے ان کے فن میں گہرائی پیدا کی ہے۔ فراق نے ظاہری حسن کے ساتھ ساتھ باطنی احساسات کو جس طرح محسوس کیا ہے وہ انہیں اقبال کے ہم پلہ کر دیتا ہے۔

فراق کے ہاں جمالیاتی حسیت اس درجہ موجود ہے کہ کائنات اور زندگی کے اظہار کو شعر کے قالب میں ڈالتے ہیں تو یہ احساس فن کار سے اس طرح کے شعر تخلیق کرواتا ہے۔

ذرا وصال کے بعد آئینہ تو دیکھ اے دوست
تیرے جمال کی دوشیزگی نکھر آئی
ترا وصال بڑی چیز ہے مگر اے دوست
وصال کو مری دنیائے آرزو نہ بنا
فراق کی شاعری میں نفسیاتی پہلو، عشق کی واردتیں اور جسمانی لذتیں بے خودی کی کیفیات میں ڈھلتی نظر آتی ہیں۔
کوئی سمجھے تو ایک بات کہوں
عشق توفیق ہے گناہ نہیں

مدتیں گزریں، تیری یاد بھی آئی نہ ہمیں
اور ہم بھول گئے ہوں تجھے، ایسا بھی نہیں

طبیعت اپنی گہراتی ہے جب سنان راتوں میں
ہم ایسے میں تری یادوں کی چادر تان لیتے ہیں
فراق گورکھپوری نے اردو غزل کی روایتی شعریات کے معنی و مفہوم اور اثر و تاثر کو جدید شعری آہنگ میں پیش کرنے کی
کوشش کی۔ یہی وجہ ہے کہ پروفیسر خواجہ احمد فاروقی جیسے نقاد یہ کہنے پر مجبور ہوئے:
”میں کبھی سوچتا ہوں کہ اگر فراق نہ ہوتے تو ہماری نئی غزل کی سرزمین کتنی بے رونق ہوتی

فراق اور جمالیات

ابرار احمد

طالب علم سمسٹر دوم

فراق گورکھپوری کا شمار اردو ادب کے بہترین شاعروں میں ہوتا ہے۔ ان کی شاعری میں جمالیاتی احساس اور حسن و عشق کے بہت سارے مناظر دیکھنے کو ملتے ہیں۔ ان کے منفرد طرز فکر اور مخصوص انداز بیان نے احساسِ جمال کو ایک نئی توانائی بخشی ہے۔ جمالیات (Aesthetics) کا لفظ اصطلاح کے طور پر ۱۷۳۹ء میں پہلی بار جرمن فلسفی باومگاٹن نے تجزیہ جمال کے معنوں میں استعمال کیا۔ حسنِ فطرت کے مطالعے اور تجزیے کا یہ عمل افلاطون اور ارسطو کے زمانے سے لے کر آج تک کسی نہ کسی صورت میں غور و فکر کا مرکز رہا ہے۔ جس کی بنیاد سائنس، نفسیات اور فلسفہ مانے جاتے ہیں۔ اس حوالے سے قاضی عبدالستار اپنی کتاب ”جمالیات اور ہندوستانی جمالیات“ میں لکھتے ہیں:

”جمالیات تین ایسے سوالات کی جواب دہی کرتا ہے جو بظاہر منفرد اور باطن مربوط باہم ہوتے ہیں۔ یعنی سائنس داں کا سوال کہ پیکرِ جمال کی قدر جمال کی ناپ تول کا فریضہ کس طرح انجام دیا جائے، ماہرِ نفسیات کا سوال کہ پیکرِ جمال کی صفت جمال سے متاثر ہونے والے ذہنوں کی مقدارِ تاثیر کا کماحقہ، علم کس طرح حاصل کیا جائے اور فلسفی کا سوال کہ جمالیاتی جواب (Response) کس سطح پر دوسرے انسانی جوابات (Responses) سے مختلف ہے“

(جمالیات اور ہندوستانی جمالیات از قاضی عبدالستار، ادبی پہلی کیشنز آنمنڈ بھون دود یور علی گڑھ ۱۹۷۷ء ص ۸)

تاہم جمالیات (Aesthetics) کا اطلاق فنونِ لطیفہ (Fine Arts) یعنی فنِ تعمیر، فنِ موسیقی، فنِ شاعری اور فنِ مصوری پر ہوتا ہے اور فنونِ لطیفہ میں ہواںِ خمسہ کا اہم دخل ہے۔ اردو ادب میں بے شمار شعراء نے جمالیات (Aesthetics) کے اس لطیف، نازک اور حساس موضوع کو برتنے کی کوشش کی ہے مگر بہت کم اس فن میں

- جدید تر غزل میں ہجرت اور اس سے پیدا ہونے والے مسائل کو خاص طور پر موضوع بنایا گیا۔ دہشت گردی اور فسادات نے جو تباہی مچائی اور خوف کا ماحول پیدا کیا، اس کی عکاسی بھی جدید اور جدید تر غزل میں ملتی ہے۔ اس کے علاوہ ظلم اور نا انصافی کے خلاف جدید تر شاعر شدت سے احتجاج کرتے ہیں۔ دور حاضر کی غزل کو مابعد جدید غزل کہنا شاید درست نہ ہوگا کیوں کہ مابعد جدیدیت کے پورے خدو خال ہمارے ادب میں ابھی ابھرے نہیں ہیں اور نہ ہی خود مابعد جدیدیت کی اصطلاح پوری طرح واضح ہوئی ہے۔

اب اور جینے کی صورت نظر نہیں آتی
کسی طرف سے بھی اچھی خبر نہیں آتی

پروین شاکر

کسی کسی کو تھمانا ہے چابیاں گھر کی
خدا ہر ایک کو اپنا پتا نہیں دیتا

پروین کمار اشک

مجموعی طور پر عصری سماجی و ثقافتی صورت حال کے دباؤ میں زبان، موضوع، فکر و دانش اور جذبہ و احساس کی تازہ کاری کے سبب جدید غزل کی جو نئی شعریات سامنے آرہی ہے، وہ 1980ء کے آس پاس سے 2023-24ء تک پہنچ کر ایک سانچے میں ڈھل چکی ہے، لیکن جدید شعراء میں ابھی، بھی عرفان صدیقی، اسعد بدایونی، سلطان اختر، فرحت احساس، احمد مشتاق، عالم خورشید، رفیق راز، شفق سوپوری، عبدالاحد سبزواری اور خورشید اکبر سے لے کر مہتاب حیدر نقوی، راشد انور راشد، کوثر مظہری، خالد عبادی اور مشتاق صدف وغیرہ کے چند ہی نام ایسے ہیں جو معاصر غزل کی شعریات کو اعتبار بخش سکتے ہیں اور جن کی غزلوں کے اندر سے معاصر غزل کی شعریات کو جھانکتے ہوئے محسوس کیا جاسکتا ہے۔

صورت حال اور اپنے عہد کے سیاسی و سماجی حالات کو داخلی رنگ میں پیش کیا۔

دل تو میرا داس ہے ناصر شہر کیوں سائیں سائیں کرتا ہے

ناصر کاظمی

کچھ یاد گا ر شہر ستم گر ہی لے چلیں آئے ہیں ان گلی میں تو پتھر ہی لے چلیں

اختر شیرانی

بیسویں صدی کی چھٹی دہائی میں اردو ادب میں جدیدیت کی تحریک کو فروغ ہوا۔ یہ ایک طرح سے ترقی پسند تحریک کا رد عمل تھا۔ جدیدیت کی تحریک کے نظریہ سازوں نے اس بات پر زور دیا کہ ادیب کی وابستگی کسی دیے ہوئے سیاسی نظریے یا کسی گروہ کی پالیسی سے نہیں بلکہ اپنی ذات سے ہونی چاہئے۔ انہوں نے عصری آگہی پر زور دیا۔ اس رجحان کے زیر اثر سیاسی مسائل کی جگہ عصر حاضر کے انسانی مسائل لے لی۔ بعض جدید ادیبوں اور شاعروں نے ماضی کی ادبی روایات سے اپنا رشتہ توڑ لیا اور شعر و ادب میں زبان اور فن کے نئے تجربے کئے۔ تجریدی کہانی اور اینٹی غزل اس کی مثالیں ہیں۔ اس تحریک نے اردو غزل پر بھی گہرا اثر ڈالا۔ غزل کی زبان میں تبدیلیاں آئیں، نئے استعارے اور علامتیں وضع ہوئیں۔ جدید غزل کی ایک اہم شناخت یہ ہے کہ روایتی غزل کے مثالی عشق کی جگہ دور حاضر میں معاشرتی تبدیلیوں کے ساتھ عشق کی بدلتی ہوئی گونا گوں کیفیات اور واردات کو حقیقت نگاری کے ساتھ پیش کیا جانے لگا۔ اظہار کے نئے اسالیب سے غزل کی صنف روشن ہوئی اور اس کے موضوعات میں بھی وسعت پیدا ہوئی۔

بیسویں صدی کی ساتویں دہائی کے گزرتے گزرتے جدیدیت کی تحریک ماند پڑ گئی لیکن اس کے اثرات آٹھویں دہائی کے آغاز تک باقی رہے۔ گذشتہ بیس پچیس برسوں میں ملک کی سیاسی، سماجی زندگی میں بڑی تبدیلیاں ہوئیں اور سیاسی، معاشی طور پر عالمی منظر نامہ بھی بدل گیا۔ فرد کی تنہائی اور اجنبیت کے احساسات جو مشینی زندگی کے زائدہ تھے، رفتہ رفتہ ختم ہونے لگے۔ اندرون ملک فرقہ وارانہ طاقتیں زور پکڑنے لگیں۔ غربت، جہالت اور بے روزگاری میں ایک گونہ اضافہ ہوا۔ لسانی اور مذہبی اقلیتوں میں جو مایوسی کا شکار تھیں، بیداری پیدا ہوئی۔ شاعری میں زندگی کے بارے میں قدیم تصورات کا عمل دخل کم ہو گیا۔ شاعر اپنے انفرادی اور سماجی رد عمل کا آزادانہ اظہار کرنے لگے

جدید اردو غزل کی موجودہ صورتِ حال

اولیس احمد

سمسٹر چہارم

آزادی کے بعد جب انگریز سامراج کی غلامی کا دور ختم ہوا تو زندگی اور زمانے نے نئی کروٹ بدلی۔ بدلے ہوئے حالات میں اچھی تخلیقی صلاحیت رکھنے والے شاعروں نے غزل کو نیا موڑ دینے کی کوشش کی۔ یہ جدید غزل گو شاعر آزاد خیال تھے اور ادب کو کسی سیاسی نظریے سے وابستہ کرنے کے قائل نہیں تھے۔ ان جدید شعراء نے حسن و عشق کی تنگ اور اندھیری گلیوں کو چھوڑ کر زندگی کے نئے راستوں پر چلنا شروع کیا۔

بعض جدید غزل گو شعراء نے تخلیقی تحریک کے حصول کے لئے میر سے رجوع بھی کیا جن میں ابن انشا، خلیل الرحمن اعظمی اور ناصر کاظمی وغیرہ کے نام قابل ذکر ہیں۔ ان کے علاوہ غزل کو نیا رنگ و آہنگ دینے میں عبدالحمید عدم، سیف الدین سیف، عرفان صدیقی، نشور واحدی، جمیل مظہری، حبیب جالب، حفیظ ہوشیار پوری، صوفی غلام، مصطفی تبسم، عزیز حامدنی اور کئی دوسرے شاعر شامل ہیں۔ ان شاعروں نے غزل کی جمالیات کو نئی حقیقت پسندی سے روشناس کیا، عصری زندگی کے مسائل اور تقاضوں پر بھی نگاہ رکھی اور لطیف رمزیہ انداز میں اپنے احساسات کا اظہار بھی کیا۔ آزادی کے فوری بعد جدید غزل کے رجحانات کا اندازہ ان اشعار سے لگایا جاسکتا ہے:

نگری نگری پھر امسافر، گھر کا رستہ بھول گیا

کیا ہے تیرا، کیا ہے میرا، اپنا پرایا بھول گیا

(میراجی)

اگر تو اتفاقاً مل بھی جائے

تری فرقت کے صدمے کم نہ ہوں گے

(حفیظ ہوشیار پوری)

جدید غزل گو شعراء نے جذبات عشق سے زیادہ کیفیات عشق کی تصویر کشی پر توجہ دی، ساتھ ہی انہوں نے انسانی وجود کی

آتش کے شاگرد:- مصحفی کی صحبت سے آتش نے خود بھی جلد ہی ایک اُستاد شاعر کا رتبہ حاصل کر لیا۔ اُن کے شاگردوں کی تعداد ستر (70) سے زیادہ بتائی جاتی ہے، جن میں دیا شنکر نسیم اور نواب مرزا شوق جیسے بلند پایہ شاعروں کے نام اہم ہیں۔

شاعرانہ رجحان:- آتش کی شاعرانہ نوک جھوک ہمیشہ ناسخ سے رہی اور اس حد تک رہی کہ کہتے ہیں ناسخ کے انتقال کے بعد آتش نے شعر کہنا چھوڑ دیا اور کہا کرتے تھے کہ شعر کا لطف تو اسی وقت تھا جب ناسخ زندہ تھے۔ آتش کا فقیرانہ مزاج:- بادشاہ وقت نے آتش کی صلاحیتوں کو دیکھتے ہوئے 80 روپے ان کا ماہانہ وظیفہ مقرر کر دیا۔ محمد حسین آزاد نے ”آبِ حیات“ میں لکھا ہے کہ آتش 80 روپے میں سے 15 روپے گھر میں دے دیتے تھے۔ باقی اللہ کی راہ میں غربا اور مساکین میں تقسیم کر دیتے تھے۔ اس وجہ سے مہینے میں ایک آدھ بار فاقہ بھی ہو جاتا تھا۔ لکھنؤ کے امیر زادوں میں کئی ان کے شاگرد بھی تھے، جو ان کی مدد کرنا چاہتے ہیں لیکن خود داری کا یہ عالم تھا کبھی کسی سے کچھ قبول نہیں کیا۔ محمد حسین آزاد کے مطابق آتش کا ایک ٹوٹا پھوٹا مکان تھا، جس میں کچھ چھت اور کچھ چھپر سایہ تھا۔ اُس میں بوریا بچھا کر فقیرانہ انداز میں صبر و شکر کے ساتھ بیٹھے رہتے۔ اگر کوئی غریب و مسکین اُن کے پاس آتا تو، توجہ دیتے، ورنہ امیروں سے بے نیازی اور لا پرواہی سے پیش آتے۔

آتش کے شوق:- تلوار چلانا، کبوتر پالنا، شراب، بھنگ اور حقہ پینے کا شوق آتش کو زندگی بھر رہا۔ خود دار اتنے کہ کبھی کسی کے دربار سے وابستہ نہیں ہوئے اور نہ ہی کبھی کسی کا قصیدہ لکھا۔ جوانی میں سپاہیانہ اور بزرگی میں شاہانہ لباس کے عادی رہے۔ پاؤں میں اُن کے ہمیشہ شہزادہ سلیم کی طرح شاہی جوتا ہوتا اور ہاتھ میں ڈنڈا رکھتے، جس پر سونے کا چھلہ لگا رہتا۔

وفات:- آخری زمانے میں آتش آنکھ کی روشنی سے محروم ہو گئے اور گوشہ نشینی اختیار کر لی۔ 1847ء میں اچانک انتقال کر گئے۔

آتش کی زندگی کے حالات

بلال احمد
سمسٹر چہار

نام و پیدائش: - خواجہ حیدر علی آتش کا اصل نام حیدر علی اور آتش تخلص تھا۔ اُن کی پیدائش فیض آباد (لکھنؤ) میں 1778ء میں ہوئی۔

خاندانی بزرگ: - آتش کا گھرانہ صوفیوں کا تھا۔ ان کے بزرگوں کا وطن بغداد تھا، جنہوں نے تلاش معاش میں ترک وطن کیا اور ہندوستان (دہلی) میں سکونت اختیار کی۔ آتش کے والد کا نام خواجہ علی بخش تھا جو دلی کی تباہی و بربادی سے تنگ آ کر نواب شجاع الدولہ کے عہد میں فیض آباد محلہ مغل پورہ میں آباد ہو گئے۔ آتش یہاں ہی پیدا ہوئے۔

تعلیم و تربیت: - آتش ابھی کم عمر ہی تھے کہ اُن کے والد کا انتقال ہو گیا۔ کوئی سرپرست نہ ہونے کی وجہ سے وہ اپنی تعلیم جاری نہ رکھ سکے۔ لیکن بعد میں امیروں اور رئیسوں کی صحبت میں رہ کر عربی، فارسی اور اردو کے ساتھ ساتھ تلوار چلانے کے فن میں بھی اچھی خاصی مہارت حاصل کر لی۔

بیوی اور اولاد: - آتش نے ایک شریف گھرانے میں شادی کی۔ اُن کی بیوی نیک خاتون تھی جو آتش کی تھوڑی سی آمدنی سے گھر چلاتی تھی۔ جوانی میں ہی بیوی کا انتقال ہو گیا۔ ان کے یہاں ایک لڑکا محمد علی پیدا ہوا، جو شاعر تھا اور جوش تخلص کرتا تھا۔

آتش کے اُستاد: - مرزا محمد تقی، فیض آباد کے مشہور رئیس اور اچھے شاعر بھی تھے۔ انہوں نے آتش کی صلاحیتوں کو دیکھتے ہوئے اپنے ہاں ملازمت دے دی۔ جب مرزا محمد تقی فیض آباد سے لکھنؤ منتقل ہوئے تو آتش بھی اُن کے ساتھ لکھنؤ آئے۔ ان دنوں لکھنؤ میں جرات، انشا، مصحفی اور ناسخ کا بول بالا تھا لیکن آتش کو مصحفی کا انداز پسند آیا اور انہی کی شاگردی اختیار کی۔

اُن کے ہاں جذبہ عشق وسعت پا کر انسانی دوستی کی شکل اختیار کر جاتا ہے۔ ان کی غزلوں میں ہم عصر زندگی کی کش مکش اور انسانی مسائل سے آگہی بھی موجود ہے۔

جگر کی غزلوں میں ایسا والہانہ پن، بے ساختگی اور کچھ ایسا رچاؤ و جاذبیت ہے کہ ان کے عہد کے اکثر نوجوان شعراء ان کی تقلید کرتے نظر آتے تھے۔ جگر کے آخری زمانے کے کلام میں، حکیمانہ، صوفیانہ اور اخلاقی مسائل بھی بڑی خوب صورتی کے ساتھ پیش ہوئے ہیں اور تقسیم ہند کے بعد ہمارا ملک جن دردناک واقعات سے دوچار ہوا، اس کا متاثر کن ذکر بھی جگر کی غزلوں میں موجود ہے۔ زندگی کی تلخ حقیقتوں کو غزل کے مروجہ اسلوب میں پیش کرنے پر بھی جگر کو پوری قدرت حاصل تھی۔

مجموعی طور پر کہا جاسکتا ہے کہ جگر کے کلام میں کہیں تصوف، کہیں اخلاق، کہیں شراب و شباب، کہیں غم دوراں کے شکوے وغیرہ بیک وقت ملتے ہیں۔ محبوب کا سراپا اور حسن و عشق کی کیفیات جگر کی شاعری کا بنیادی موضوع ہے۔ وہ محبوب کے ایک ایک انگ کو سوسورنگ سے پیش کرنے کا ہنر جانتے ہیں۔ سادگی و پرکاری اور ترنم و موسیقی ان کی غزلوں کی جان ہیں۔

جگر مراد آبادی کی زندگی کے حالات

اصغر علی
سمسٹر ششم

علی سکندر نام اور جگر تخلص 1893ء میں، بنارس میں پیدا ہوئے۔ ابتدائی تعلیم گھر پر ہوئی۔ سات برس کی عمر میں اپنے والد کے ساتھ مراد آباد چلے آئے، جو ان کا آبائی وطن تھا۔ ان کے والد بھی ایک خوش فکر شاعر اور فقیر منش آدمی تھے۔ جگر گھر پر تعلیم کے بعد لکھنؤ کے مشن اسکول میں داخل ہوئے۔ اُسی زمانے میں والد کا انتقال ہو گیا۔ جگر نوں جماعت ناکام ہو گئے اور تعلیم بھی ترک کر دی۔ ان کے چچا نے نجیب آباد میونسپلٹی میں انہیں ملازمت دلوائی۔ کچھ عرصہ بعد آگرہ پہنچے، وہاں انہوں نے وحیدہ بیگم سے نکاح کیا۔ بعد میں بیوی اور والدہ کو لے کر مراد آباد چلے آئے۔ وہاں جگر نے چشموں کا کاروبار شروع کیا۔ اسی سلسلے میں وہ اعظم گڑھ، گونڈہ اور فیض آباد اور دوسرے شہروں میں بھی آتے جاتے رہے۔ انہوں نے دو شادیاں کیں لیکن کسی سے بھی نباہ نہ ہو سکی۔ اس کی وجہ ان کی شراب نوشی اور لاپرواہی تھی۔

آخری عمر میں جگر نے شراب نوشی ترک کر دی تھی اور ۱۹۵۳ء میں انہوں نے فریضہ حج ادا کیا۔ ان کی زندگی کے آخری چند سال مسلسل علالت میں گزرے، اور اسی علالت میں 1960ء میں انتقال کیا۔

غزل گوئی: جگر اپنے دور کے ایک نہایت مقبول شاعر تھے۔ ابتداء میں انہوں نے ہلکی پھلکی غزلیں کہیں، جو ان کے ترنم اور نغمگی سے مشاعروں میں چمک اٹھتی

تھیں۔ جگر کی غزل خوانی کا انداز بھی بڑا والہانہ ہوتا تھا۔ وہ جس مشاعرے میں شریک ہوتے اپنے ترنم اور نغمگی سے سارے مشاعرے پر چھا جاتے تھے۔ رفتہ رفتہ ان کی شاعری میں پختگی پیدا ہو گئی اور ایک منفرد رنگ نکھر آیا۔ غزل کے رسمی مضامین سے انحراف کا جو رجحان حسرت سے شروع ہوا تھا، جگر نے اُسے ایک نیا موڑ دیا اور حسرت کی طرح جگر کا عشق بھی یک طرفہ نہیں بلکہ اُس میں ان کے محبوب کی توجہ اور رضامندی شامل تھی۔

جگر نے اپنے غزلوں کو شکوہ ہجراں سے زیادہ عالم فراق سے گذرنے والی کیفیات کا ترجمان بنایا ہے۔ اور

مدتیں گزریں تری یاد بھی آئی نہ ہمیں
اور ہم بھول گئے ہوں تجھے ایسا بھی نہیں
ہندوستانییت: فراق قدیم ہندو کلچر، دیومالا اور سنسکرت و ہندی ادب سے گہری واقفیت رکھتے تھے۔ اسی باعث
اُن کے تشبیہات و استعارات میں ایک اہم عنصر ہندوستانییت کی وہ روح ہے جو اُن کی پوری شاعری پر برقی روح کی
طرح دوڑتی ہوئی نظر آتی ہے۔ ان کی غزلوں میں شام، صبح، ستارے، چراغ، شبنم، پھول اور مندر وغیرہ آکر مختلف
حقیقتوں کی زندہ علامت بن جاتے ہیں۔

دلوں کو تیرے تبسم کی یاد یوں آئی
کہ جگمگا اٹھیں جس طرح مندروں میں چراغ
طبیعت اپنی گھبراتی ہے جب سنان راتوں میں
ہم ایسے میں تیری یادوں کی چادر تان لیتے ہیں
ان اشعار سے صاف پتہ چلتا ہے کہ فراق کی آواز انیسویں صدی کی ناقابل فراموش آواز ہے۔ اس بات کا اعتراف
انہوں نے خود بھی کیا ہے:

ہر عقدہ تقدیر جہاں کھول رہی ہے
ہاں دھیان سے سُننا یہ صدی بول رہی ہے
لیکن افسوس کہ فراق کے انبار اشعار سے اُن کے اصل مزاج کے اشعار ڈھونڈ نکالنا بہت دشوار کام ہے۔ کیونکہ فراق
بہت جلد اور زیادہ شعر کہنے والے شاعر تھے۔ اس وجہ سے اُن کی شاعری کو نقصان پہنچا۔ ورنہ فراق کا رتبہ اُردو غزل میں
کچھ اور ہی ہوتا۔

ہے جو دلوں کو چھو لیتا ہے۔

شام بھی تھی دھواں دھواں ، حسن بھی تھا اُداس اُداس
دل کو کئی کہا نیاں یاد سی آ کے رہ گئیں
تصورِ غم: فراق اپنی غزل میں محبوب کی جلوہ گاہ تک محدود رہنے کے بجائے اس میں ساری کائنات کو شامل
کر لیتے ہیں۔ وہ اپنے عہد کے انسان کی زندگی میں پائی جانے والی محرومیوں اور نا کامیوں کو شدت سے محسوس کرتے
ہیں اور اپنی غزل میں اس کی عکاسی کرتے ہیں:

اس دور میں زندگی بشر کی
بیمار کی رات ہو گئی ہے

فرق کائنات کے غموں کو اپنی روح میں سمو لیتے ہیں اور ان کے غموں کا نور ہمیں ان کی غزلوں میں پھیلا ہوا نظر
آتا ہے۔ وہ اپنی غزلوں میں نئی زندگی اور زندگی کے سینے میں پلنے والے طوفانوں کی طرف اشارہ کرتے ہیں اور ایسے
مقام پر ان کے یہاں غم جاناں و غم دوراں دونوں گل مل جاتے ہیں:

زندگی کیا ہے آج سے اسے دوست
سوچ لیں اور اُداس ہو جائیں

فراق نے اپنے عہد کی زندگی کے پیچیدہ مسائل کو اپنی گرفت میں لیا، اپنے احساس کو جُز بنایا اور اشعار کے قالب میں ڈال
دیا۔

ہمیں ہیں گل ، ہمیں بلبل ، ہمیں ہوئے چمن
فراق خواب یہ دیکھا ہے قید خانے میں

اندازِ بیان: فراق کی غزل اپنے ساتھ اپنی زبان بھی لائی۔ ان کی غزل کا لب و لہجہ اپنی نرمی اور ٹھنڈک سے ہی
صاف پہچان لیا جاتا ہے۔ ہندو دیومالائی تصورات کے عکس سے انہوں نے اپنی غزل کو ایک نئی دلکشی بخشی۔ اس سلسلے
میں وہ ہندی کے نرم اور شیریں الفاظ بھی بڑے سلیقے سے استعمال کرتے ہیں۔ جس سے ان کی غزلوں میں بڑی حلاوت
، تنازگی اور دلکشی پیدا ہو گئی ہے۔

فراق کی غزل گوئی

یا سر علی
سمسٹر ششم

فراق گورکھپوری اُردو غزل کی دنیا میں ایک نئی آواز، منفرد لب و لہجہ اور اچھوتے شعری تجربات کے ساتھ داخل ہوئے۔ اُن کے اشعار نے قارئین کو نہ صرف چونکا یا بلکہ مایوس بھی کیا۔ لیکن فراق کی غزل نے ایک چھوٹے سے حلقے کو اپنی طرف متوجہ کیا اور یہ حلقہ رفتہ رفتہ بڑھتا اور پھیلتا گیا۔ یہاں تک کہ یہ آواز اُردو غزل کی دنیا پر چھا گئی۔ آخر ایک دن ایسا بھی آیا جب یہ کہا جانے لگا کہ یہ دور فراق کا دور ہے۔ بقول محمد حسن عسکری:

”پچھلے تین چار سال میں جو اُردو غزل کا احیا ہوا وہ پچترنی صدی فراق کا مرہون منت ہے۔ فراق کی شاعری نے اُردو میں ایک ادارے کی حیثیت حاصل کر لی ہے۔..... عام لوگوں کے شعور میں فراق کی شاعری رچتی چلی جا رہی ہے۔“

غزل میں فراق کا کارنامہ یہ ہے کہ انہوں نے اُساتذہ فن کی پیروی نہیں کی بلکہ غزل کے پرانے اور روایتی ڈھانچوں کو توڑ کر خود اپنی الگ راہ نکالی۔ ”روح کا نجات“، ”شعلہ ساز“، ”شمنستان“، ”روپ“، ”پچھلی رات“، ”گلِ نغمہ“ وغیرہ اُن کے شعری مجموعے ہیں۔ فراق اُردو کے پہلے شاعر ہیں جنہیں 1969ء میں بھارتیہ گیان پیٹھ جیسے اعلیٰ اعزاز سے نوازا گیا۔ کلام فراق کی شعری خصوصیات حسب ذیل ہیں۔

تصورِ حسن و عشق: غزل کی نشاۃ ثانیہ اور اس کی رگوں میں نئے فکر و خیال کا خون دوڑانے والے میں فراق کا نام کئی وجہ سے اہمیت کا حامل ہے۔ فراق کی غزلوں کا بنیادی موضوع حسن و عشق ہے۔ ان کی غزلوں میں جسم و جمال کی بڑی دلکش اور جاندار تصویریں ملتی ہیں۔ فراق کا تصورِ عشق افلاطانی اور ماروائی نہیں ہے بلکہ مادی اور راضی ہے۔ عشق ان کے یہاں جسمانی تسکین کا ذریعہ نہیں وجدانی انبساط اور تقدیس کا سرچشمہ بھی ہے۔ اس جذبے کے بغیر فراق کے نزدیک کوئی عظیم شاعری جنم لے ہی نہیں سکتی۔ فراق نے اپنے جذبات کو تہذیب و شائستگی کے ساتھ پیش کیا ہے۔ ان کی شاعری میں بڑی سرشاری اور والہانہ کیفیت ہے لیکن کہیں کہیں ان کے یہاں دردِ مندی اور سوز و گداز کا ایسا چوٹیلان ملتا

URDU SECTION

Coffee, Rain and Me Evening Brew

In the quiet hush of twilight's glow,
A kettle hums, its soothing flow.
Beans ground fresh, aromas rise,
Whispers of nightfall in disguise.

Steam ascends from porcelain lips,
Warming hands in tender sips.
Bitter notes with hints of sweet,
A liquid dance, a nightly greet.

From espresso's rich, concentrated art,
To latte's creamy, milky heart.
Cappuccino's frothy, airy blend,
Mocha's chocolatey commend.

Yet, in the simplicity of black's embrace,
No sugar, no cream to trace.
Pure essence in its bold display,
A robust close to end the day.

As raindrops titter-patter on my windowpanes,
Tip-top ,drip-drop,plip-plop-nature's refrains
.My home's infused with fragrant bloom,
Coffee scent dispels the gloom.

Sitting by the window's side,
Watching ripples as they glide.
Each sip a warmth that deeply flows,
And here in the balcony, the gentle splish-splash grows.

From distant lands where sunrays gleam,
To evening's quiet, gentle theme.
Elixir of the weary soul,
In every cup, stories unfold.

So here's to coffee, evening's muse,
In solitude or friendly hues.
A ritual, a warm embrace,
The night's first smile upon our face !

~ Dr Twinkle Suri

Shri Pandit Prem Nath Dogra Government Degree College Samba

Email : gdcSamba90@gmail.com | Phone : 01923-290622

Website : www.gdcSamba.in